

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΚΣΤ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 | 1-15 ΙΟΥΛΙΟΥ 1977 | ΑΡΙΘ. 13-14

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΙΓΝΑΤΙΟΣ*

6. Καί μία τελευταία υπόθεσις. Ἡ ἀντίληψις, ὅτι ὁ μάρτυς, ὁ εἰς τὸ μαρτύριον ἀγόμενος, ἦτο φορεὺς κατ' ἐξοχὴν καὶ κατ' ἰδιαιτέρον τρόπον τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ (ὅστις διὰ τὸν Ἰγνάτιον ἦτο Θεός), ἦτο τόσοσιν διαδεδομένη, ὥστε νὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερεν ὁ Ἰγνάτιος ὡς μάρτυς Θεοῦ ἢ Χριστοῦ. Λίαν παρακεκινδυνευμένη ὑπόθεσις καὶ ἐξεζητημένη. Πάντως, ἐὰν ὁ Ἰγνάτιος ὠνόμασεν ἑαυτὸν «θεοφόρον», ὡς μάρτυς, τότε τοῦτο θὰ ἐθεωρεῖτο ἐγωιστικὴ ἔκφρασις, τοῦθ' ὅπερ ἀποκλείεται διὰ τὸν ταπεινόφρονα καὶ ἀληθῆ ἅγιον μάρτυρα. Οὔτε ἐπίσης θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐκίνησε καὶ τὴν γραφίδα τοῦ εἰς τὸ μαρτύριον ἀγομένου μάρτυρος διὰ νὰ ὀνομάσῃ ἑαυτὸν «Θεοφόρον». Βεβαίως τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἦτο ἐν αὐτῷ καὶ ἐπίστευεν ἀκραδάντως εἰς τοῦτο ὁ Ἰγνάτιος. Ἄλλωστε ἐγνώριζε καὶ τὴν διαβεβαίωσιν τῆς Ἀγ. Γραφῆς, λεγούσης: «οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν» (Μάρκ. 13,11. Ματθ. 10,20). Ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος πολλάκις ἐξαίρει τοὺς μάρτυρας, ὡς φέροντας ἐν ἑαυτοῖς τὸν Χριστὸν καὶ μάλιστα ὡς συμπάσχοντα μετ' αὐτῶν. Π.χ. Ἐ. Ἰ. V, 1,23: «ἐν ᾧ πάσχωσαν Χριστὸς» ἐν τῷ μαρτυρήσαντι Σάγκτω ἀναφέρεται καὶ δὴ καὶ μετὰ τῆς προσθήκης: «μεγάλως ἐπετέλει δόξας».

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 330 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11-12 τεύχους.

Καὶ περὶ τῆς μάρτυρος Βλανδίνης, ἐπὶ ξύλου κρεμασθείσης καὶ ὡς βορὰ εἰς τὰ ἄγρια θηρία δοθείσης, λέγει: «ἡ μικρὰ καὶ ἀσθενὴς καὶ εὐκσταφρόνητος μέγαν καὶ ἀκαταγώνιστον ἀθλητὴν Χριστὸν ἐν δεδυμένῃ» ('Ε. 'Ι. V., 1,42) καὶ πολλακίς ἀλλαχοῦ. Τὰ Μαρτυρολόγια γέμουσι παρομοίων ἐκφράσεων διὰ τοὺς μάρτυρας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδίδετο ὡς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα καὶ τὸ ἐπίθετον «χριστοφόροι», ἴσως ἐν ἀναφορᾷ καὶ πρὸς τὸ χωρίον Β' Κορ. 4,10: «πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῆ». Καὶ παρ' Εὐσεβίου ὀνομάζονται «χριστοφόροι μάρτυρες», οἵτινες πάντα πόνον ὑπέμειναν χάριν τοῦ Χριστοῦ ('Ε. 'Ι. VIII, 10,3 ἐ.). Παρὰ ταῦτα θὰ ἦτο λίαν παρακεκινδυνευμένη καὶ ἐξεζητημένη ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ταῦτα δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἔχουν ἀνταπόκρισιν καὶ διὰ τὸ ὄνομα, ὅπερ ἐξάγει δι' ἑαυτὸν ὁ Ἰγνάτιος, ἦτοι τὸ «Θεοφόρος».

Ἦτο ἀναγκαία ἡ μακρὰ πορεία διὰ ν' ἀποδειχθῆ τὸ μὲν ἡ βαθυτέρα ἔννοια τοῦ ὄρου «Θεοφόρος», τοῦ πρωτοεμφανιζομένου ὑπὸ τὴν ἐπιτατικὴν ἐπιθεικτικὴν ἔννοιαν εἰς πάσας τὰς ἐπιστολάς του ὑπὸ τοῦ ἰδίου, τὸ δὲ ἡ ἀναντίρρητος ἀλήθεια ὅτι πρόκειται περὶ ὀνόματος, ὅπερ προσέλαβεν ὁ Ἰγνάτιος διὰ τοῦ βαπτίσματος — εἰς νηπιακὴν ἡλικίαν ἢ μὴ, ἀδιάφορον —, δι' οὗ ἤθελε νὰ ἐπιστημάνη καυχώμενος ἐν Χριστῷ (Α' Κορ. 1,29-31) ὅτι εἶναι «Χριστιανὸς» καὶ φέρει «τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς στέρνοις αὐτοῦ», ὡς ἀναφέρει καὶ τὸ Μαρτύριόν του (ἔνθ' ἄν.).

(Συνεχίζεται)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Δι' ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν «Ἐφημέριον» ἀπευθυντέον:
Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»,
Ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθῆναι (140).

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Ἰππῶνος.

Ὁ τόπος δὲν δοξάζει τὸν ἐπίσκοπον, ἀλλ' ὁ ἐπίσκοπος δοξάζει τὸν τόπον. Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν διεκήρυξε κάποτε ὁ Μέγας Βασιλείος. Καὶ εἶναι ἀλήθεια ἀναμφίρρητος, ἀποδεικνυμένη ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκθαμβωτικαὶ μορφαί, μεταξὺ τῶν Ἁγίων Πατέρων, ἀνήγαγον εἰς αἰῶνιον αἴγλην καὶ τὰ ὀνόματα ἀσήμεων πύλεων, εἰς ἃς ἤδρευον ὡς ἐπίσκοποι.

Τοῦτο συνέβη καὶ μετὰ τὸν Ἰππῶνα, μίαν πολίτην τῆς βορείου Ἀφρικής, ὅπου εἶχε τὸν θρόνον τοῦ ὁ ἱερός Ἀγνοσίνος, ὁ κορυφαῖος τῶν εἰς τὴν Δύσειν Διδασκάλων τῆς ἀρχαίας ἀδαιουρέτου Ἐκκλησίας. Ὁ βίος του, ἀλλὰ καὶ τὸ συγγραφικὸν του ἔργον, τεράστιον εἰς ὄγκον καὶ ἀπαράμιλλον εἰς ἐν Χριστῶ σοφίαν καὶ χυμὸς ἀκράτου πνευματικότητος, ἐν συνδυασμῶ μετὰ λογοτεχνικὸν ἰσχυρὸν σπανίας δυνάμεως, τὸν ἀνέδειξε, παρὰ τὸ ὅτι ἐποίμανε περιφέρειαν μικράν.

Ἡ μνήμη τοῦ ἱεροῦ Ἀγνοσίνου (15 Ἰουνίου) ἀφήνει ἐν πολύτιμον δίδαγμα διὰ τὸν Κλήρον. Ὅτι τὰ ἀξιώματα δὲν ἐξασφαλίζουν τὴν καλὴν ἀπόδοσιν εἰς τὸ γεώργιον τοῦ Κυρίου. Καὶ ὅταν λείπουν ἢ ἔστω δὲν θεωροῦνται ἐπίσημα, ὁ καλὸς ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν δι' ὅτι προσέφερεν εἰς αὐτήν.

Δοῦλοι Θεοῦ.

Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἀνάγνωσμα τῆς Δ' Κυριακῆς τοῦ Ματθαίου (Ρωμ. σι' 18-23), ὁ θεῖος Παῦλος χαρακτηρίζει τοὺς πιστοὺς ὡς δούλους τοῦ Θεοῦ. Ἡ λέξις «δοῦλος», κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀρχαϊκῆς Ἐκκλησίας, εἶχε πολὺ βαρύτερον νόημα ἀπ' ὅτι ἔχει δι' ἡμᾶς. Διότι τότε ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας ἦτο φρικτὴ ζῶσα πραγματικότητα, οἱ δὲ πρῶτοι χριστιανοὶ ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀντιληφθοῦν ὅποιον θάθος ὑποταγῆς εἰς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου ἐσήμαινεν ἢ παρομοίωσις αὐτῆ τοῦ Ἀποστόλου. Οἱ δοῦλοι, εἰς τὴν ἀρχαιότητα, δὲν ἦσαν εἰς τίποτε κύριοι ἑαυτῶν. Ἦσαν ἀπλῶς ἀντικείμενον (RES: πρᾶγμα, κατὰ τὸν ρωμαϊκὸν νόμον), ὁ δὲ ἰδιοκτῆτης τῶν ἠδύνατο καὶ τὴν ζοὴν τῶν ν' ἀφαιρέσει ὅπως ἀναιτίως, χωρὶς νὰ λογοδοτῇ εἰς τὴν δικαιοσύνην. Ὁ Παῦλος λοιπόν, διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας, ὄχι ἐντὸς μιᾶς χρονικῆς περιόδου, ἀλλ' αἰώνιος, μετὰ τὸν ὡς ἕνω παραλληλισμὸν μᾶς διδάσκει ὅτι ὀφείλομεν νὰ μὴ ἀνθιστάμεθα, ὅσο καὶ ἂν ὑποφέρω-

μεν, εἰς τὰς βουλὰς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ νὰ τὸν ὑπηρετῶμεν μὲ νεκρὸν τὸ «ἐγὼ» μας. Μόνον οὕτω θὰ μᾶς δοξάσῃ εἰς τὴν βασιλείαν Του, ὡς ἐδόξασε καὶ τὸν Υἱὸν Του, «γενόμενον ὑπήκοον», εἰς τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, «ἕως θανάτου».

Πρότυπον διὰ τοὺς ποιμένας.

Ὁ Παῦλος, τοῦ ὁποῖου τὴν μνήμην, ὁμοῦ μὲ τὴν τοῦ Πέτρου, ἐορτάζομεν τὴν 29ην Ἰουνίου, τιμῶντες, κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, αὐτοὺς ὡς κορυφαίους μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων, εἶναι ἀνάστημα τῆς Θείας Χάριτος ἐκ τῶν μεγίστων. Ἡ φλογερὰ ἀγάπη του πρὸς τὸν Κύριον, αἱ οὐρανομήκεις ἀρεταί του καὶ τὸ ἀπέραντον εἰς ἔκτασιν καὶ ἀβόλιστον εἰς βάθος ἀποστολικὸν του ἔργον, διαιωνιζόμενον διὰ τῶν ἀθανάτων Ἐπιστολῶν τὰς ὁποίας κατέλιπε διὰ τὰς χριστιανικὰς γενεὰς κάθε καιροῦ, τὸν καθιστοῦν πολυφίλητον καύχημα τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τοὺς ποιμένας της, ἐντροφῶντας εἰς τὸν θαυμάσιον βίον του καὶ τὰ θεόπνευστα κείμενά του, χαρίζει ἐκεῖθεν ζῶντα διδάγματα διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἀποστολῆς των. Φωτίζονται, ἐμπνέονται, στηρίζονται, ὥστε ἢ ἀπόδοσις των εἰς τὸν νοητὸν Ἀμπελῶνα ν' ἀποβαίη ὀλον ἐν ἀγνοίᾳ καὶ πλουσιοπώτῳ. Ὁ Παῦλος εἶναι πρότυπον μιμήσεως, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἔχουν πρὸ ὀφθαλμῶν διαρκῶς, ἂν ὄντως θέλουν ν' ἀνταποκριθῶν εἰς τὴν ὑψηλὴν κλήσιν των μὲ ἄδολον προαίρεσιν, μὲ ὑγιᾶ ζῆλον καὶ μὲ ὄντως θεάρεστον βιοτήν. Πυξίδα ἔχοντες αὐτόν, δὲν κινδυνεύουν νὰ παρεκκλίνουν οὔτε εἰς τὴν πίστιν οὔτε εἰς τὴν πράξιν.

Αἱ ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαί.

Τὸ φαινόμενον εἶναι, τοῦλάχιστον ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀποκαρδιωτικόν. Εἰς τὰ κοιμητήριά μας, πολλαὶ τῶν ἐπιγραφῶν, πρὸς φέρουν οἱ σταυροὶ καὶ αἱ πλάκες τῶν μνημάτων, δὲν ἀποπνέουν τὴν φωτεινὴν γλυκύτητα τῆς πίστεως, ἀλλ' αἰσθήματα πού, διὰ νὰ χρησιμοποιήσωμεν μίαν φράσιν τῆς Βίβλου, ἐνθουμίζουσι τοὺς «λοιποὺς τοὺς μὴ ἔχοντας ἐλπίδα».

Ὅντως, ἀποκομίζει τις τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ οἰκεῖοι τῶν κεκοιμημένων συνειδητῶς δὲν ἀνήκουν εἰς τὸν χριστιανικὸν ἀλλ' εἰς τὸν εἰδωλολατρικὸν κόσμον.

Ἄς μὴ ὑπερβάλλωμεν ὅμως. Εἶναι ἐντύπωσις μᾶλλον ἄδικος. Διότι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πρόκειται περὶ καλῶν κατὰ τὰ ἄλλα μελῶν τῆς Ἐκκλησίας μας, τὰ ὁποῖα ἀπλῶς παρασύρει τὸ ψυχικὸν ἄλγος.

Πρέπει πάντως ὁ κατ' ἐνορίαν ποιμὴν νὰ ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τῶν πνευματικῶν του τέκνων εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκδημίας πεφιλημένου των προσώπου, διαφωτίζων αὐτὰ σχετικῶς.

Η ΑΝΑΝΕΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΟΥ

Τὸ ὅτι ἡ καθ' ὅλου Χριστιανικῆ λατρεία οὐδόλως ἔχει στατικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' ἐξελίσσεται συνεχῶς καὶ προσλαμβάνει νέα στοιχεῖα, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ Ἐκκλησία πάντοτε διὰ τῶν αἰώνων ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἀνανέωσιν καὶ τὸν συνεχῆ ἐμπλουτισμὸν τοῦ εορτολογίου διὰ νέων εορτῶν, τοῦθ' ὕπερ σημαίνει δημιουργίαν νέων ἀκολουθιῶν καὶ νέων ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων.

Ἐκτὸς τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν εορτῶν, τῶν εορτῶν τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν προφητῶν, ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν αἰώνων ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ καθιερώνη πλείστας εορτὰς ἀγίων, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἀσκητῶν, παρθένων, ἐπισκόπων κ.λπ.

Ἡ ἀνακήρυξις τῶν ἁγίων «ἦτο αὐθόρμητος καὶ εἰς οὐδεμίαν ὑπέκειτο τυλικὴν μορφήν. Οὐδεμία δηλαδὴ ἀπαιτεῖτο πρᾶξις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἀλλ' αὐθορμήτως, κληρὸς καὶ λαός, ἀπεδείκνυον τὴν τιμὴν αὐτῶν πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀναγνωριζόμενον Ἅγιον. Εἰς περιπτώσεις μάλιστα, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ κληρὸς ἔσπευδεν εἰς ἀνακήρυξιν Ἁγίου τινός, ἄνευ τῆς συνεπιμαρτυρίας τῆς καθόλου συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἠδύνατο ἡ ἀνακήρυξις νὰ ἀπομείνῃ πρᾶξις κενὴ περιεχομένου. Κατ' ἀρχάς, ἡ τιμὴ αὕτη τῶν Ἁγίων εἶχε στενώτερον ἢ εὐρύτερον τοπικὸν χαρακτῆρα... Βραδύτερον ἀναλόγως τῆς ἐπεκτάσεως τῆς περὶ τῆς ἀγιότητος φήμης τοῦ τιμωμένου, διηρῦνετο καὶ ἡ ἐν τῇ συνειδήσει τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἀγιότητος συγκεκριμένου τινός προσώπου ἀντίληψις αὐτῆς. Ἐν τούτοις, διὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν, τὸν ἅγιον Γεράσιμον τὸν νέον, ἀσκητὴν Κεφαλληνίας, τὸν ἅγιον Διονύσιον τὸν ἐν Ζακύνθῳ, τὴν ἁγίαν Φιλοθέην τὴν Ἀθηναίαν κ.ἄ. ὑπάρχουν Πράξεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, διὰ τῶν ὁποίων ἀνεγνωρίζοντο οὗτοι ὑπ' αὐτῆς ὡς Ἅγιοι. Ἄλλ' ἡ πρᾶξις αὕτη δὲν

ἀποτελεῖ τὸν κανόνα» (Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμ. 1, 1962, στ. 272).

Ὁ ἐμπλουτισμὸς τοῦ ἑορτολογίου διὰ νέων ἑορτῶν τοπικοῦ ἢ γενικωτέρου χαρακτῆρος συνεχίζεται μέχρι σήμερον, ὡς ἀποδεικνύεται οὐ μόνον διὰ τῆς καθιερώσεως καὶ ἐξαπλώσεως τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Νεκταρίου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς δημιουργίας πολλῶν νέων ἑορτῶν, μνημονευομένων λ.χ. κατὰ περιφερείας ἐν τῷ ὑπὸ τῆς «Ἀποστολικῆς Διακονίας» ἐκδιδόμενῳ κατ' ἔτος «Ἡμερολόγιῳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος».

Αἱ ἐν τῷ ἑορτολογίῳ προσθῆκαι ἢ μεταβολαὶ σημαίνουν αὐξησιν τοῦ πλούτου ἢ καὶ φόρτον τῶν λειτουργικῶν στοιχείων ἢ ἐκτοπισμὸν παλαιότερων μορφῶν πρὸς ἐπικράτησιν τῶν νεωτέρων. Οὕτως ὅταν καθιερώθῃ λ.χ. ἡ ἑορτὴ τῆς Ὁρθοδοξίας τὴν Α΄ Κυριακὴν τῶν νηστειῶν, ἐξετοπίσθη ἡ παλαιότερον ὑπάρχουσα κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην «μνήμη τῶν ἁγίων προφητῶν Μωυσέως, Ἄαρὼν καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν», διὰ τοὺς ὁποίους ἐν τοῖς παλαιότεροις κώδιξι ὑπῆρχεν εἰδικὸς κανὼν ἔχων ἀκροστιχίδα «Χορὸς κροτεῖσθω τῶν προφητῶν εὐστόχως».

Εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἡ ἀντικατασταθεῖσα παλαιότερα ἑορτὴ ἐξετοπίσθη μὲν ἐκ τοῦ συναξαρίου καὶ ἔπαυσε νὰ μνημονεῖται ἐπισήμως, ἀλλὰ ἐξακολουθεῖ νὰ συνεχίζῃ τὴν παρουσίαν της διὰ τῆς συνυπάρξεως ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ κατὰ τὸν Ὁρθρον δύο «κανόνων», ἤτοι τόσον τοῦ τῆς παλαιότερας ἑορτῆς, ὅσον καὶ τοῦ τῆς νεωτέρας. Ἔστω ὡς παράδειγμα τὸ ἑορτολογικὸν περιεχόμενον τῆς Δ΄ Κυριακῆς τῶν νηστειῶν, καθ' ἣν σήμερον ἑορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, συγγραφέως τῆς «Κλίμακος». Ὡς ἀπεδείχθη ἐκ σχετικῆς ἐρεύνης τῶν χειρογράφων τοῦ ἁγίου Ὁρους, τὰ παλαιότερα τοῦ ιδ' αἰῶνος χειρόγραφα ἀγνοοῦν τὴν μνήμην ταύτην. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν 15' αἰῶνα πολλὰ χειρόγραφα δὲν ἀναφέρουν ταύτην, τοῦθ' ὅπερ καθιστᾷ πιθανόν, ὅτι ἡ ἐκ τοῦ ἀκινήτου εἰς τὸν κινήττον κύκλον γενομένη περὶ τὸν ιδ' αἰῶνα μετάθεσις τῆς

μνήμης ταύτης δὲν ἐγένετο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς γενικῶς δεκτὴ. Πρὶν ἢ εἰσαχθῆ ἡ μνήμη τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τῆς «Κλίμακος» εἰς τὴν Κυριακὴν τῆς Δ' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν, ἐγένετο κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην μνεία τοῦ κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου παραπεσόντος εἰς τοὺς ληστάς, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἐν τοῖς παλαιότεροις χειρογράφοις ὑπάρχοντος κανόνος τοῦ Ὁρθρου τῆς ἡμέρας, ὅστις, —σφῶζόμενος καὶ σήμερον ἐν τῷ ἐντύπῳ Τριφδίῳ, παραπλευρῶς πρὸς ἕτερον μεταγενέστερον κανόνα, ἀναφερόμενον εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τῆς Κλίμακος—, περιέχει ὕμνους, ἀναφερομένους εἰς τὴν ὁμοιωθεῖσαν «τῷ ἐν χεροῖ τῶν ληστῶν περιπεσόντι» τετραυματισμένην ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ἀνθρωπότητα, ἣτις χρήζει θεραπείας ἐκ μέρους τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ὁποίου σύμβολον εἶναι ὁ καλὸς Σαμαρεῖτης. Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ὀδηγεῖ καὶ τὸ ὅτι χειρόγραφα τινα, ἔχοντα προφανῶς ὑπ' ὄψιν τὴν παλαιότεραν λειτουργικὴν πράξιν, ἀναφέρουν ρητῶς, ὅτι ἡ Κυριακὴ τῆς Δ' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν εἶναι ἀφιερωμένη «εἰς τὸν παραπεσόντα εἰς τοὺς ληστάς». Ἐπειτα τὸ ὑπ' ἀρ. 210 Σιναιτικὸν Εὐαγγελιστάριον τοῦ θ' - 1' αἰῶνος ὡς εὐαγγελικὴν περικοπὴν τῆς ἡμέρας ἔχει τὴν τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου.

Εἰς τὰς μεταβολάς, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸ μεταβαλλόμενον καὶ ἐξελισσόμενον ἑορτολόγιον, ἀναφερόμενος ὁ Μανουὴλ Γεδεών, σημειοῖ χαρακτηριστικῶς: «Ἡ μελέτη τοῦ πρωτογόνου ἑορτολογίου, τοῦ σφῶζομένου ἐν χειρογράφοις Εὐαγγελίοις οὓσιν ἐν χρήσει παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, ἀποδείξει οὐκ εἰς μακρὸν ὅτι τὸ Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ σύστασιν καὶ μορφήν ἐστὶν ἑορτολόγιον μόνης τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, ἐν ᾧ σημειοῦνται λίαν ἀκριβῶς αἱ μνήμαι πολλῶν πατριαρχῶν, μὴ ἀναγραφομένων ἔν τε τῷ Συναξαριστῇ καὶ τοῖς Μηναίοις. Ἴσως ἡ μελέτη βιβλίων ἱερῶν ὁμοίων εὐρισκομένων ἐν ναοῖς ἢ μοναῖς Κιλικίας, Μεσοποταμίας καὶ Πόντου, Συρίας καὶ Ἀθησυνίας, γνωρίσει ἡμῖν ὀνόματα καὶ βίους καὶ γεγονότα τέως ἄγνωστα ἐκ βιογραφιῶν μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ὁσίων μοναχῶν καὶ διδασκάλων τοπικῶν ἐκκλησιῶν, ἅτινα κατὰ χρόνους ἀρχαίους

δυσχερῶς ἠδύναντο νὰ γίνωνται γνώρισμα ὑπὸ μιᾶς Ἐκκλησίας ἐτέρα διὰ τὸ δυσχερὲς τῶν περιστάσεων καὶ συγκοινωνιῶν». Ἀναφερόμενος ὡσαύτως ὁ Μ. Γεδεὼν καὶ εἰς τὴν συμβολὴν τῶν Στουδιτῶν πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ Ἑορτολογίου, σημειοῖ, ὅτι «τὸ Ἑορτολόγιον τῆς τοῦ Στουδίου μονῆς ἐπεβλήθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν».

Πολλαὶ ἑορταὶ ἔχουν ὡς ἀντικείμενον αὐτῶν τὴν μνήμην οὐχὶ ἀγίων προσωπικοτήτων, ἀλλὰ γεγονότων, ὡς λ.χ. τῆς μνήμης τῆς Ὁρθοδοξίας, τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ κ.τ.τ. Ὡσαύτως ἐν τῷ Συναξαριστῇ καὶ τοῖς Μηναίοις εὐρίσκομεν ἀναμνήσεις μεγάλων σεισμῶν ἢ μνήμην τῆς μετὰ φιλανθρωπίας ἐνταχθείσης ἡμῖν μεγάλης ἀπειλῆς τοῦ σεισμοῦ. Ἐπίσης, ἰδίως ἐν τοῖς τοπικοῖς ἑορτολογίοις, μνημονεύονται μνήμαι τῶν γενεθλίων τῶν ναῶν, δηλαδὴ τῶν «ἐγκαινίων», τῶν «θυρανοιξίων», τῶν «φωτοδρομιῶν» κ.λπ.

Ἐκ τῶν λεχθέντων συνάγεται, ὅτι ὁ διὰ τῶν αἰῶνων συνεχῆς ἐμπλουτισμὸς τοῦ ἑορτολογίου διὰ νέων ἑορτῶν εἶναι σπουδαῖος παράγων λειτουργικῆς ἐξελίξεως.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Α Ν Α Κ Ο Ι Ν Ω Σ Ι Σ

Ἀποφάσει τῆς Ἐποπτικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς (Πρακτικὸν τῆς 23/1/69), ἅπαντες οἱ Ἱ. Ναοὶ τῆς Χώρας εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεστέλλετο ἡ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» δὲν θὰ λαμβάνωσιν εἰς τὸ ἐξῆς φύλλον καθ' ὑποχρέωσιν. Οἱ Πρόεδροι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συμβουλίων ἐκάστου Ἱ. Ναοῦ, ἐφ' ὅσον ἐπιθυμοῦν νὰ συνεχισθῇ ἡ ἀποστολὴ διὰ νὰ ἔχωσι τὴν σειρὰν τῶν τόμων τοῦ Περιδικοῦ εἰς τὰς Βιβλιοθήκας τῶν Ἱ. Ναῶν, παρακαλοῦνται νὰ δηλώσωσι τοῦτο ἐγγράφως, συναποστέλλοντες καὶ τὴν ἐτησίαν συνδρομὴν, ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθῆναι (140), Περιδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ».

Ἀπὸ τὸ ἑορτολόγιο τῆς Ἐκκλησίας μας

Ο ΑΓΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

Ἡ ὀλάκερη ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοδούλου εἶναι μιὰ ἀληθινὴ ὁδύσσεια. Γεμάτη ἀπὸ μετακινήσεις, ταξίδια, περιπέτειες προκειμένου ν' ἀντιμετωπίσει τὰ προβλήματα ποῦ τοῦ παρουσιαζόνταν. Ὁ ὄσιος καταγόταν ἀπὸ τὰ περίχωρα τῆς Νίκαιας, τῆς Βιθυνίας.

Ἦρθε στὸν κόσμον, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1020 - 1030 μ.Χ. Τὸ βαπτιστικὸ του ὄνομα, τὸ «κατὰ κόσμον» ἦταν Ἰωάννης. Ὅταν ἀφιερώθηκε στὸ Χριστό, γενόμενος μοναχός, μετονομάστηκε μὲ τὸ συμβολικὸ ὄνομα Χριστόδουλος. Οἱ γονεῖς του, καλοὶ κι εὐσεβεῖς χριστιανοί, τὸν ἀνάθρεψαν μ' ἐπιμέλεια, σταλάζοντας στὴν ψυχὴ του τὸ ἄρωμα τῆς εὐσέβειας ἀπ' τὴν νηπιακὴ του ἡλικία.

Τὰ πρῶτα του βήματα.

Ὁ Χριστόδουλος ἀπὸ μικρὸς καὶ πολὺ νωρὶς, ἔδειχνε ἀγάπη στὰ γράμματα. Ὡς μαθητὴς στὸ σχολεῖο ἦταν πρῶτος σ' ἐπίδοση. Ὑπόδειγμα στάθηκε στὴν εὐταξία, ὑπακοὴ καὶ μάθηση γιὰ ὅλα τὰ παιδιά. Οἱ δάσκαλοί του, τὸν θυμόνταν πάντα, καὶ μετὰ ποῦ τέλειωσε τὸ σχολεῖο καὶ πέρασαν χρόνια πολλὰ. Συχνὰ τὸν ἀνέφεραν σὰν παράδειγμα.

Μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὸ σχολεῖο τῆς γενέτειράς του, ἔμεινε μερικὰ χρόνια στὴν κοινωνία. Ἐργαζόταν, βοηθοῦσε καὶ γενικὰ ὠφελοῦσε τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους συζοῦσε. Ἡ φιλεργία του κι ἡ εὐσέβειά του ἐντυπωσίαζαν τοὺς συμπατριῶτες του. Πολλοὶ μακάριζαν τοὺς καλότυχους γονεῖς του γιὰ τὸν ἐξαίρετο γιό τους.

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη τοῦ 11ου αἰῶνα, ἦταν ἐποχὴ μοναχισμοῦ, γιὰ τὸ Βυζάντιο. Καὶ ἦταν ἐπόμενο νὰ ἐπηρέαζε ὅλη

ἐκείνη τὴν περιοχὴ τῆς Βιθυνίας, πού δὲν ἀπεῖχε πολὺ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὁ μοναχισμός. Πολλοὶ νέοι καὶ νέες ἀσπαζόνταν τὸ μοναχικὸ βίον. Ἔτσι κι ὁ Χριστόδουλος θέλησε νὰ γίνεи μοναχός. Ὅχι μόνο ἔγινε ὁ ἴδιος, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἐπιρροῆς του πάνω στοὺς ὀμηλικούς του στὴν πατρίδα του, ὁδήγησε κι ἄλλους νὰ προτιμήσουν τὴ μοναχικὴ ζωὴ ἀπὸ τὸ «θόρυβο» τοῦ κόσμου.

Τὴ μοναχικὴ του σταδιοδρομία τὴν ἄρχισε ἀπὸ μοναστήρι τῆς Προύσας (Βιθυνία), πού ἀφθονοῦσαν γύρω ἐκεῖ στὸν Ὀλυμπο. Ἐκεῖ καθοδηγούμενος ἀπὸ ἓνα πεπειραμένο πνευματικὸ πατέρα ἐπιδόθηκε στὴν καλλιέργεια τῆς ἀρετῆς κι ἀνάπτυξε ὄλο του τὸν πνευματικὸ πλοῦτο. Γρήγορα φάνηκε, πὼς δὲν εἶχε μόνο εὐσέβεια βαθιὰ καὶ φωτισμένη, ἀλλὰ κι ἄλλα χαρίσματα. Διάκρινόταν γιὰ τὴν τόλμη, τὴν ἐπινοητικότητα, τὴ δραστηριότητα καὶ τὰ διοργανωτικά του προσόντα. Ὅλα αὐτὰ ἐδειχναν, ὅτι ἡ ζωὴ του δὲ θὰ κυλοῦσε ἡσυχὰ κι ὀμαλά, ἀδιατάραχα, ὅπως πολλῶν μοναχῶν. Ὁ Χριστόδουλος εἶχε ἀνησυχίες.

Πράγματι. Ξαφνικὰ ἔξεκινᾶ νὰ πάη ὡς τὴ Ρώμη, γιὰ νὰ προσκυνήσει τοὺς τάφους τῶν δύο πρωτοκορυφαίων τῆς πίστες, Πέτρου καὶ Παύλου. Μετὰ συνεχίζοντας τίς περιηγήσεις του, ἀπὸ τὴ Ρώμη ἀναχωρεῖ καὶ μὲ θαλάσσιο ταξίδι φτάνει στὴν Ἁγία γῆ. Οἱ Ἅγιοι Τόποι μὲ τὴν ἱερὴ τους γοητεία τὸν αἰχμαλωτίζουν. Ἀποφασίζει νὰ παραμείνει ἐκεῖ, γιὰ μιὰ σωστότερη, ὅπως ἤθελε, ἄσκηση.

Ἀναγκαστικὲς μετακινήσεις.

Κατὰ κακὴ σύμπτωση ἡ Παλαιστίνη γίνεται θέατρο πολέμου. Τὰ ἱερὰ ἱδρύματα καταστρέφονται κι ὁ Χριστόδουλος ἀναγκάζεται νὰ φύγει πρὸς τὰ μέρη τῆς Συρίας. Ἐκεῖ ἐργάζεται ἀποτελεσματικὰ γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς θρησκευτικῆς ἀμάθειας. Τὰ ἔκτακτα χαρίσματά του μαζί μὲ τὴ μὀρφωση καὶ δραστηριότητά του χρησίμευσαν καὶ τὰ ἀξιοποίησε τακτοποιώντας τὴ ζωὴ πολλῶν μοναχῶν πάνω στις ὁδηγίες τῶν πατέρων περὶ μοναχισμοῦ. Τοὺς ὑπόδειξε τρόπους καὶ μέσα πρόσφορα γιὰ τὴν καλλιέργεια μιᾶς ἀληθινῆς μοναστικῆς ζωῆς. Τοὺς συμβούλεψε νὰ μὴ ἀρκεσθοῦν σὲ μιὰ παθητικὴ θεωρητικὴ μοναστικὴ συμπεριφορὰ, ἀλλὰ νὰ τὴ συνδυάζουν μὲ δράση.

Ἡ φωτιά ὅμως τοῦ πολέμου ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη ἀπλω-
νόταν βοριότερα πρὸς τὴ Συρία. Γι' αὐτὸ ὁ Χριστόδουλος
ἀναγκάζεται ν' ἀποβίβασθεῖ σὲ καράβι γιὰ νὰ φύγει ἀπ' τὴν
κόλαση τοῦ πολέμου. Τὸ πλοῖο προσέγγισε στὸ λιμάνι τῆς
πόλης Στρόβιλου, ὅπως τὴν ὀνόμαζαν οἱ βυζαντινοί. Βρι-
σκόταν τὸ λιμάνι στὴ Λυκία, τῆς νότιας Τουρκίας.

Ἐκεῖ γνωρίζει καὶ συνδέεται μὲ τὸ μοναχὸ Ἀρσένιο.
Τόσο πολὺ ἀγάπησε κι ἐκτίμησε τὸ Χριστόδουλο, ὥστε τοῦ
χάρισε τὸ μοναστήρι του νὰ τὸ διοργανώσει, ὅπως θὰ τὸ
ἤθελε ὁ ἴδιος. Ἀργότερα, ὅταν ἐπιδρομὴ τῶν Περσῶν τοὺς
ἀνάγκασε νὰ φύγουν ἀπ' τὸ Στρόβιλο, ὁ Ἀρσένιος πρόσφε-
ρε στὸ Χριστόδουλο κτήματα δικά του στὴν Κῶ. Στὴν Κῶ
ὁ Χριστόδουλος μὲ τὴ βοήθεια μοναχῶν καὶ ἐθελοντῶν χρι-
στιανῶν περιτειχίζει καὶ χτίζει κελλιά καὶ ἓνα ὠραῖο ναὸ
ἀφιερωμένο στὴν Παναγία.

Πρὶν ὅμως τελειώσει καλὰ - καλὰ τὰ κτίσματα, ὁ ὄσιος
Ἀρσένιος ἐξαφανίζεται. Τί εἶχε συμβεῖ; Ὁ Ἀρσένιος ἀκού-
οντας τίς ἀφηγήσεις καὶ περιγραφές τοῦ Χριστόδουλου γιὰ
τοὺς Ἁγίους Τόπους, ἠλεκτρισμένος ἀπὸ τίς διηγήσεις,
χωρὶς νὰ πεῖ σὲ κανένα τίποτα, γιὰ νὰ μὴ τὸν ἐμποδίσουν,
φεύγει γιὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου καὶ κοιμήθηκε εἰρηνικά.

Ὁ Χριστόδουλος μαζί μὲ τοὺς συμμοναστές του συμ-
πλήρωσε τὴν ἀποπεράτωση τῆς μονῆς. Κι ἔζησε στὴ συνέ-
χεια μερικὰ ἤσυχα χρόνια. Ἄλλ' ἂν ἦταν ἀπαλλαγμένος ἀπὸ
ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς καὶ σκοουτοῦρες δὲν ἦταν κι ἀπὸ τοὺς
ἐσωτερικοὺς πειρασμούς. Αὐτοὶ οἱ «ἐχθροὶ» μᾶς συνοδεύ-
ουν πάντα, ἰδιαιτέρα τὸ μοναχὸ. Ἡ ἀγιότητα, ἡ εὐσεβὴς
ψυχὴ περισσότερο πολεμᾶται ἀπὸ τὸν πονηρὸ κι εἶναι ὁ
σταυρὸς τῶν μοναχῶν ὁ ἀγώνας κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ τους καὶ
κατὰ τοῦ διαβόλου. Τέτοια κρίση περνοῦσε ὁ ὄσιος.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ βρίσκεται ἡ πλάνη τῶν εὐσεβῶν, κι
ὁ κίνδυνος, νὰ πέσουν θύματα τῆς ἐμπιστοσύνης τους στὸν
ἑαυτὸ τους πὼς τάχα καλὰ βαδίζουν. Νομίζουν οἱ πνευμα-
τικοὶ τοῦτοι ἄνθρωποι, ὅτι ἡ νίκη εἶναι εὐκόλη μακριὰ ἀπ'
τὸν κόσμο. Τίποτε δὲν ἀποκτᾶται στοὺς πνευματικούς ἀγῶ-
νες μ' εὐχέρεια. Ὁ Χριστόδουλος γνώριζε ὅλα αὐτὰ σὰν
ἀγωνιστής. Βέβαια οἱ πειρασμοὶ μέσα στὸν κόσμον εἶναι ἔν-
τονοι κι ἡ ἁμαρτία «εὐπερίστατη» ὅπως γράφει κι ὁ ἅπ.
Παῦλος. Γι' αὐτὸ καὶ νέοι κύκλοι ἀγώνων ἀρχίζουν γιὰ τὸν
ὄσιο Χριστόδουλο, τοὺς ὁποίους θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια.

Τόπος ἐκλογῆς καὶ καταφύγιο ἡ Πάτμος.

Ἡ εἰρηνικὴ ζωὴ στὸ Στρόβιλο τῆς Λυκίας δὲ διατηρήθηκε γιὰ πολὺ. Ἡ ἡρεμία στὸ μοναστήρι ταραχθῆκε ἀπὸ διχογνωμίες καὶ φιλόνικες διεκδικήσεις τοῦ περιβάλλοντος. Ἀντιλήφθηκε ὁ Χριστόδουλος, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ του γαλήνη κινδύνευε. Ἔτσι ἀναγκαστικὰ ἐγκαταλείπει τὸ ἡουχαστήριό του καὶ ἀναζητᾷ νέο τόπο γαλήνης κι ἡρεμίας. Περιόδεψε τὰ διάφορα νησιά τῆς Δωδεκανήσου. Τέλος διαλέγει καὶ καταλήγει στὴν Πάτμο. Ὁ ἴδιος γράφει γι' αὐτὴ τὴν ἐκλογὴ του. Ὅτι προτίμησε τὴν Πάτμο, ἐπειδὴ ὁ τόπος ἦταν ἀθόρυβος, μὲ λίγους κατοίκους, ἀλλὰ καὶ γιὰ λόγους συναισθηματικοὺς κατασταλάζει ἐκεῖ, γιατί σ' αὐτὸ τὸ νησί εἶχε ζήσει κι ὁ ἀγαπημένος μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ μας, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Ἐκεῖ εἶδε τὴν ὄπτασία καὶ συνέγραψε τὴν Ἀποκάλυψή του. Τὸ σπῆλαιο αὐτὸ μέχρι καὶ σήμερα σώζεται στὴν Πάτμο καὶ ἡ ἐπίσκεψή σ' αὐτὸ γεμίζει συγκίνηση τὸν προσκυνητῆ.

Ὁ ὄσιος Χριστόδουλος ἦταν γεμάτος ἀπὸ ἱερὴ ἐπιθυμία νὰ ἰδρῦσει πάνω στὸ νησί τῆς θείας Ἀποκάλυψης σκῆνωμα ἀντάξιο πρὸς τὴν ἱερότητα καὶ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου. Τὸν ἐνέπνευε ἡ θεία φυσιογνωμία τοῦ εὐαγγελιστῆ κι ἀποστόλου Ἰωάννου. Τὸν παρακινουῖσε ἔντονα ἡ ἱστορία τῆς Πάτμου, ποὺ συνδεόταν μὲ τὸ ἀποκαλυπτικὸ καὶ μυστηριώδες βιβλίον, τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου. Τὴν Πάτμο τὴ θεωροῖσε ὁ Χριστόδουλος ἀνώτερη κι ἀπὸ τὸ ὄρος Σινᾶ.

Γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ μεγαλεπίβουλου σχεδίου του καὶ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ τὸ φέρει σ' αἴσιο πέρας, ἐπιχειρεῖ καινούργιο ταξίδι στὴ Βασιλεύουσα, στὴν Πόλη. Ὁ σκοπὸς του ἦταν νὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου. Νὰ ξεσηκώσει τὸν αὐτοκράτορα γιὰ τὴν ἀνέγερση μονῆς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Παρουσιάζεται στὸν τότε αὐτοκράτορα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, στὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ (1081 - 1118) καὶ τοῦ ἐκθέτει τὸ σχέδιό του. Φαίνεται ὁ Χριστόδουλος ἦταν ὄχι μόνο καταρτισμένος καλά, ἀλλὰ διέθετε καὶ πειστικότητα γιὰ νὰ μπορέσει νὰ καταστήσει συμμέτοχο τῶν ὀνείρων του τὸν αὐτοκράτορα. Γιατί ὁ Κομνηνὸς συγκατατέθηκε στὴν πρόταση τοῦ Χριστοδούλου γιὰ τὴν ἰδρυση ἑνὸς ἀντάξιου μοναστηρίου. Ὁ αὐτοκράτορας τόσο ἐκτίμησε τὴν ἀγιότητα καὶ σεμνότητα τοῦ ὀσίου, ὥστε μὲ βασιλικὸ χρυσόβουλο παρα-

χώρησε ολόκληρη τὴν Πάτμο ὡς κτῆμα στὴν ἀδελφότητα τοῦ Χριστοδούλου. Ἄλλὰ τοῦ δίνει καὶ χρήματα νὰ πραγματοποιήσει τὸ μεγάλο καὶ θεοφιλὲς ὄνειρό του.

Ἐπιστρέφει ὁ Χριστόδουλος πασίχαρος στὴν Πάτμο. Προγραμματίζει κι ἀρχίζει νὰ οἰκοδομεῖ τὸ μοναστήρι του ἀφιερωμένο στὸν Ἰωάννη τὸ Θεολόγο. Τὸ ἔργο του ἦταν πολὺ δύσκολο. Τὸ ἔδαφος τραχὺ καὶ μὲ λιγοστὸ νερό. Θὰ ἔπρεπε ν' ἀνεβάσει ὅλα τὰ ὑλικά στὸ ὕψωμα τοῦ νησιοῦ, στὴν κορυφὴ μὲ τὰ δύσκολα μέσα τῆς ἐποχῆς του. Καταβάλλει ὑπεράνθρωπες προσπάθειες, μὲ ὁμάδα μοναχῶν ποὺ τοὺς ὀργάνωσε. Οἱ δυσκολίες δὲν τὸν ἀπογοητεύουν. Ὁ Χριστόδουλος εἶχε τὴν ἐπιμονὴ τοῦ ἁγίου. Ἡ θέλησή του δείχνει ἕνα χαλύβδινο χαρακτήρα. Ἡ ἀλύγιστη κι ἀνυποχώρητη ἐπιμονὴ του φλογιζόταν καὶ τὴν τροφοδοτοῦσε μιὰ ἀκατάβλητη θεία θέληση ν' ἀποτελειώσῃ τὴ Βασιλικὴ Μονή. Ὡς τὰ σήμερα ὑψώνεται σὰν φρούριο μεγάλῃ ῥεπᾶ πάνω σ' ἕνα ὀροπέδιο κι ὀνομάζεται τὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Χριστοδούλου χτισμένο γιὰ νὰ τιμῆσῃ τὸ νησί τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Οἱ εὐλαβεῖς προσκυνητὲς ποὺ ἐπισκέπτονται τὸ μοναστήρι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κατάνυξη ποὺ νιώθουν ἀπὸ τὴν ἱερότητα τοῦ τόπου, ἀπολαμβάνουν κι ἕνα ὑπέροχο θέαμα τοῦ Αἰγαίουπελαγίτικου τοπίου μ' ὅλη του τὴν ὁμορφιά. Ὅπως ἀναφέρει καὶ κάποιος σύγχρονος συγγραφέας «λίγες ἐντυπώσεις παγκόσμιες μποροῦν ἴσως νὰ συγκριθοῦν μὲ τὴν ἀπόλαυση ποὺ δοκιμάζει κανεὶς ὅταν τὸ πρωὶ ἢ πρὸς τὴ δύση τοῦ ἡλίου, προπάντων στὶς σεληνοφώτιστες νύχτες, παρατηρεῖ τὸ γύρο πέλαγος, σπαρμένο ἀπὸ νησιά καὶ νησιῶνα».

Στὸ αἰωνόβιο τοῦτο ἴδρυμα, ποὺ εἶναι ἔργο τῆς πρωτοβουλίας ἀλλὰ κι ἔργο τῶν τίμιων χεριῶν του, μόνασε ὁ Χριστόδουλος πέντε χρόνια. Ἀγωνίσθηκε ἀκούραστα καὶ γιὰ νὰ ἡμερώσῃ τὸ ἄγονο ἔδαφος καὶ νὰ καλλιεργήσῃ τίς ψυχὰς τῶν πνευματικῶν του παιδιῶν, καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴ δική του ὀλοκλήρωση κι ἄνοδο σὲ πνευματικὰ ὕψη.

Ἄλλὰ καὶ πάλι ἡ πίστη τοῦ ὀσίου πατέρα δοκιμάζεται. Οἱ Πέρσες ἀπειλοῦν τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου. Φεύγει! Γνώριζε καλά σὰν πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὅτι γιὰ τοὺς ἀθλητὲς τοῦ Χριστοῦ, τοὺς ἥρωες τῆς πίστεως κι ἡ σχετικὰ λίγη ἀνάπαυση κι ἡσυχία εἶναι ἀδύνατη. Τὸ τελευταῖο καταφύγιό του, ὕστερα ἀπ' τίς νέες δοκιμασίες ποὺ καρτερικὰ ὑπόμενε δοξάζοντας τὸ Θεό, ἦταν ἡ σημερινὴ Λίμνη τῆς Εὐβοίας. Ἐκεῖ τὸ βρῆκε ἡ μακάρια λήξη τῆς ζωῆς του.

Τὸ εἰρηνικὸ τέλος.

Ἡ βάση καὶ προϋπόθεση τοῦ μοναχισμοῦ εἶναι βέβαια ἡ προσωπικὴ σωτηρία καὶ ἐξαῦλωσή του. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ σωτηρία αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται —κάτι πολὺ δύσκολο— δὲν ἀρκεῖ αὐτὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο τοῦ Θεοῦ. Χρειάζεται ὁ ἀκέραιος χριστιανὸς νὰ εἶναι καὶ εὐεργετικὸς παράγοντας στὸ περιβάλλον του. Νὰ νιώθει τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ βοηθᾷ καὶ τοὺς ἄλλους ὅπως μπορεῖ ἐκδηλώνοντας τὴν καρποφόρα ἀγάπη του. Ἐδῶ ταιριάζει νὰ λεχθοῦν λίγα λόγια γιὰ τὸν προορισμὸ τοῦ μοναχισμοῦ. Ὁ μοναχισμὸς δὲν πρέπει νὰ ἴναι ὅπωςδήποτε μιὰ μορφή φυγῆς ἀπ' τὸν κόσμον μὲ περιφρόνηση καὶ μίσος ἀκόμα πρὸς αὐτόν. Νὰ μπορεῖ νὰ συνδυάζει καὶ νὰ ἐναρμονίζει τὴ φυγὴ μὲ τὴ συμπόνια καὶ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τοὺς ἔταξε τὸ θέλημα νὰ ἐπιτύχουν —ὅπως καὶ ὅσο μποροῦν— τὸν προορισμὸ τους. Ὁ μοναχὸς θὰ προσεύχεται ἂν ὄχι καὶ τίποτε ἄλλο, γιὰ τὴ σωτηρία τῶν πιστῶν ποὺ ἀγωνίζονται μέσα στὸν κόσμον παλαίοντας.

Τὸ 1094 μ.Χ. ἡ θεία χάρις καταξιώνει τὸν ὄσιο Χριστόδουλο καὶ αἰσθάνεται τὸ τέλος τῆς πρόσκαιρης ζωῆς του. Τότε καλεῖ κοντὰ του τὰ πνευματικά του τέκνα. Τοὺς δίνει τίς τελευταῖες του συμβουλές καὶ ὑποθήκες. Τοὺς εἶπε προφητικὰ πὼς ἡ εἰρήνη θὰ ξαναγύριζε στὸ Αἰγαῖο. Καὶ ἀφοῦ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμία του, τὴν ὕστατη, νὰ μεταφερθεῖ τὸ σκῆνος του στὴν Πάτμο, ἔκλεισε εἰρηνικὰ τὰ μάτια του σ' αὐτόν τὸν κόσμον γιὰ νὰ ξεκουραστεῖ ἀπ' τὴν πολυτάραχη καὶ δημιουργικὴ του δράση.

Ἐκλείσε τὰ μάτια του μὲ τὴ νοσταλγία καὶ τὸ ὄραμα τῆς Πάτμου. Ἴσως αἰσθανόταν καὶ κάποιες τύψεις τῆς συνείδησης γιὰ τὸ δύσκολο ὥρες γιὰ τὸ νησί, μὲ τὴν ἐπίδρομὴ τῶν Περσῶν, τὸ ἐγκατέλειψε. Αὐτὸ εἶναι ἄλλωστε καὶ ἀπ' τὰ γνωρίσματα τῆς ἀγιοσύνης, ἡ ἀναγνώριση τῶν παραλείψεων, γιὰ τὴν ἀπόλυτη τελειότητα δὲν πρέπει νὰ ζητᾶμε μήτε καὶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀγίους.

Δίκαια ἡ Πάτμος καὶ ὀλόκληρη ἡ Δωδεκάνησος τιμοῦν τὸν ἅγιό τους καὶ συμμετέχουν στὸν πανηγυρισμὸ του στίς 16 Μαρτίου. Τοῦ ἀξίζει ἡ τιμὴ καὶ εὐλάβεια αὐτὴ. Συνέβαλε ὁ Χριστόδουλος καὶ τοποθέτησε τὸ σκοπὸ τοῦ μοναχοῦ πάνω σ' ἓνα κοινωνικὸ θεμέλιο μαζί μὲ τὴν ἄσκηση, ποὺ εἶναι τὸ ἰδεῶδες τοῦ μοναχισμοῦ.

† Ὁ Περιστερίου ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

ΑΝ ΥΠΑΡΧΗ ΘΕΟΣ.....

«Ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος
καὶ μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἑκάστην ἡμέραν» (Ψαλ. ζ', 12).

1. Ἡ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ παρερμηνεύεται.

Ἀγαπᾷς τὸν πλησίον σου καὶ ἀποδεικνύεις τὴν ἀγάπην σου δι' ἔργων. Ἐκεῖνος ὁμως δὲν σέ ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸ κακὸν σου. Τὸν κατατρώγει ὁ φθόνος διὰ τὴν εὐτυχίαν σου καὶ χαίρει, ὅταν κλονίζονται τὰ θεμέλια τοῦ οἴκου σου. Ἐχει ὁμως τὴν ἀνάγκην σου καὶ προσποιεῖται φιλίαν. Ὁ σάραξ ὁμως τοῦ φθόνου δὲν τὸν ἀφήνει ἥσυχον. Εὐρίσκεται εἰς κύκλον ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι σέ ἐπαινοῦν; Συμφωνεῖ, ἀλλὰ ρίπτει εἰς τὴν ἕλην συζήτησιν τὴν σκιὰν μιᾶς ἐπιφυλάξεως. Ἀκούει νὰ σέ κατηγοροῦν καὶ νὰ σέ συκοφαντοῦν; Συμμαχεῖ μὲ τοὺς πολεμίους σου καὶ ὑπερθεματίζει. Προσπαθεῖ νὰ μειώσῃ τὴν αἴγλην τῆς προσωπικότητός σου. Καὶ εἶναι ἕξ ἐκείνων, οἵτινες πολλάκις εὐηργετήθησαν καὶ πολ-
λὰ ὀφείλουσιν εἰς τὴν ἀγάπην σου.

Ἄλλοι πάλιν μὲ τοὺς ὁποίους οὐδεὶς λόγος σέ χωρίζει ἐχ-
θρότητος καὶ μίσους καὶ δὲν σέ συνδέει παρὰ ἀπλή γγνωριμία, θὰ σοῦ δεῖξουν φανερὰ τὴν ἔχθραν των. Θὰ σέ καταδιώξουν «διω-
ρεάν». Θὰ ἐγερθοῦν ἠνωμένοι ἐναντίον σου καὶ θὰ περιμένουν τὴν πτώσιν σου, διὰ νὰ σέ ποδοπατήσουν. Δὲν ἔχει σημασίαν, ἂν δὲν τοὺς ἔβλαψες. Ἐκείνο τὸ ὅποῖον ἔχει σημασίαν δι' αὐτούς, εἶναι νὰ σέ ταπεινώσουν, νὰ σέ ἐξουθενώσουν.

Εἶτε λοιπόν, ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς, βάλλεσαι, διαβάλλεσαι, συκο-
φαντεῖσαι, διώκεσαι, πάσχεις ἀδίκως. Σ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὐρίσκονται πολλοὶ ἄνθρωποι. Μερικοὶ ἐκινδύνευσαν μέχρι θανά-
του, ἄλλοι κατεστράφησαν οικονομικῶς, ἄλλοι ἐσύρθησαν εἰς τὰς φυλακάς, διότι ἡ συνησπισμένη ἀδικία ὑπερίσχυσε τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας. Ὅσοι εἶχαν πίστιν καὶ ψυχικὸν σθένος, ὑπέ-
μειναν τὰ πάντα, χωρὶς βλασφημίας, χωρὶς μεμψιμοιρίας, δίχως μνησικακίαν. Πολλοὶ ὁμως, καὶ μεταξύ τῶν θρησκευόντων ἀκό-
μη, δὲν δύνανται νὰ ἀνθέξουν εἰς τὰ πλήγματα. Γνωρίζουν ὅτι ἀδίκως πάσχουν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Βλέπουν κυριαρχοῦσαν τὴν ἀδικίαν καὶ τοὺς ἑαυτοὺς των διαρκῶς ἐσταυρωμένους. Πολλάκις τὰ δεινὰ δὲν προέρχονται ἕξ ἀνθρώπων. Ὑπάρχουν δοκιμασίαι σκληραῖ, ὡς αἱ ἀνίατοι ἀσθένειαι, οἱ αἰφνίδιοι θάνατοι προσφι-
λῶν προσώπων, καθολικαὶ καταστροφαὶ καὶ ἀκρωτηριασμοὶ με-
λῶν τοῦ σώματος ἐκ σεισμῶν καὶ πολεμικῶν γεγονότων. Ἀπὸ

τῆς μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρεθῶμεν εἰς μίαν ἐντελῶς ἀπροσδόκητον κατάστασιν, διότι οὐδεὶς εἶναι κύριος τοῦ μέλλοντός του, οὐδεὶς γνωρίζει «τί τέξεται ἡ ἐπιούσα». Τότε ἀπὸ τὰ ἴδια χεῖλη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξήρχετο μέχρι πρό τινος ἡ εὐλογία τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου, πολλάκις ἀσυναίσθητως καὶ λανθάνοντως, ἀφήγομεν νὰ ἐξέλθῃ ἡ βλασφημία: «Ἄν ὑπάρχῃ Θεός, ἅς μὲ λυπηθῇ καὶ ἅς μὲ λυτρώσῃ ἀπὸ τὰ δεινά», ἢ ἀκόμη: «Ἄν ὑπάρχῃ Θεός, ἅς κατακραυνώσῃ τοὺς ἀδίκως διώκοντάς με». Ἄν ὑπάρχῃ Θεός... Καὶ μόνον ἡ ὑποθετικὴ διατύπωσις τῆς εὐχῆς ὡς πρὸς τὸ σκέλος τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, ἀναιρεῖ καὶ καθιστᾷ ἀσεβές, βλάσφημον καὶ ἀνευλαβές τὸ περιεχόμενον τῆς δεήσεώς μας. Ἀποδεικνύει δὲ ὅτι ὠρισμένοι ἄνθρωποι ἔχουν μίαν παράξενον ἀντίληψιν περὶ Θεοῦ. Τὸν μεταφέρουν εἰς τὸν κύκλον τῶν κατὰ κόσμον ἐπιδιώξεων των καὶ τὸν ἀντιλαμβάνονται ὡς ἐκτελεστὴν τῶν ἐπιθυμιῶν των. Τὸν θέλουν ἄμεσον τιμωρόν, ὅπως τὸν ἀντιλαμβάνονται καὶ ὡς ἄμεσον βοηθόν καὶ προστάτην. Προφανῶς, λησμονοῦν ἐν τῇ εὐθηνίᾳ των ὅτι «Ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος καὶ μὴ ὀργῆν ἐπάγων καθ' ἑκάστην ἡμέραν» (ψαλμ. ζ', 12).

2. Συγχέομεν τὴν θείαν μὲ τὴν ἀνθρωπίνην δικαιοσύνην.

Τουλάχιστον διὰ τοὺς χριστιανούς, ἡ ἀξιολόγησις τῆς στάσεως τοῦ Θεοῦ ἔναντι τῶν εἰς τὸν κόσμον συμβαίνοντων δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἀνθρωποκεντρικὸν χαρακτῆρα. Ἡ στάσις τοῦ Θεοῦ ἔναντι τῶν ἀνθρώπων οὐδαμῶς δύναται νὰ παραλληλισθῇ μὲ τὴν ἰδικήν μας συμπεριφορὰν ἔναντι τῶν συνανθρώπων μας. Δὲν ὑπάρχουν παράλληλα σημεῖα μεταξὺ τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ σχετικοῦ, μεταξὺ τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου. Ὁ Θεὸς δὲν κάμνει διάκρισιν μεταξὺ τῶν δημιουργημάτων του καὶ δὲν χορηγεῖ τὰ ἀγαθὰ κατὰ τὸν λόγον τῆς ἀγιότητος ἢ ἁμαρτωλότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀγάπη του εἶναι ἀδιάκριτος: «Τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους» (Ματθ. ε', 45). Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ εὐρίσκεται εἰς ἀπόλυτον ἁρμονίαν μὲ τὴν ἄπειρον ἀγάπην Του καὶ τὴν ἀνεξικακίαν Του, ὡς τοιαύτη δὲ οὐδέποτε ἐκδηλοῦται ὡς ἐκδίκησις. Οἱ ἄνθρωποι δὲν κατενόησαν τὴν ὑψίστην ταύτην ἀλήθειαν, διὰ τοῦτο καὶ προκαλοῦν τὸν Θεὸν μὲ ἀσεβεῖς σκέψεις καὶ πράξεις, αἱ ὁποῖαι ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Εὐαγγελικὸς Νόμος δὲν ἔγινε νόμος τῆς ζωῆς των. Οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου ἤχησαν εἰς ὧτα μὴ ἀκούοντων καὶ ἡ φωνὴ του ὑψώθη ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς «φωνὴ βοῶντος ἐν

τῇ ἐρήμῳ» (Ματθ. γ', 3). «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς» (Ματθ. ε', 44).

Ζητοῦντες ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀφοῦ θέτομεν ἐν ἀμφιδόλῳ τὴν ὑπαρξίν του, τὴν ἐκδίκησιν τῶν διωκόντων καὶ μισούντων ἡμᾶς, προβάλλομεν αἴτημα, τὸ ὅποσον καὶ τῆς δυνάμεως τῆς πίστεως στερεῖται καὶ εἰς τὸν Νόμον τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἀντίκειται. Ἀποδεικνύομεν οὕτως ὅτι αἱ διαθέσεις τῶν καρδιῶν μας καὶ ἡ τάσις τῆς διανοίας μας εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς ἄκρως σοδαράς κρίσεως τῆς θρησκευτικῆς μας συνειδήσεως. Ζητοῦμεν γὰρ στήσωμεν εἰς τὴν θέσιν τῆς θείας δικαιοσύνης τὴν ἀνθρωπίνην δικαιοσύνην. Καταργοῦμεν τὸν νόμον τῆς τελειότητος καὶ ἐπαναφέρομεν ἐν ἰσχύϊ τὸν πλήρη ἀτελειῶν καὶ ἀδόκιμον νόμον τῶν ἀνθρώπων. Θέλομεν τὴν τιμωρίαν τῶν θλιδόντων ἡμᾶς καὶ τὸν ἀφανισμόν τῶν μισούντων ἡμᾶς, ἐνῷ διὰ τὰ ἰδικά μας πλημμελήματα, τὰ ἐν κρυπτῷ καὶ φανερῷ διαπραχθέντα, ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Κύριον τὴν ἄφεσιν· «Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν» (Ματθ. στ', 12). Αὐτὰ λέγομεν, κατὰ τὴν προσευχὴν μας, ψευδόμενοι εἰς τὸν Κύριον, διότι, ὄχι μόνον δὲν ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν» ἀλλὰ τουναντίον ζητοῦμεν τὴν σκληρὰν τιμωρίαν των, ἐφ' ὅσον ἡμεῖς δὲν ἔχομεν τὴν δύναμιν γὰρ τοὺς τιμωρήσωμεν. Ὁμοιάζομεν ἀκριβῶς μὲ τὸν ὀφειλέτην ἐκεῖνον δοῦλον, περὶ οὗ ὁ Κύριος ὠμίλησεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Του, ὅστις, ὀφείλων μύρια τάλαντα καὶ μὴ δυνάμενος γὰρ τὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν Κύριόν του, ἔπρεπε κατὰ τὸ ἰσχύον ἀνθρώπινον δίκαιον, γὰρ πωληθῆ ὁ ἴδιος καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα καὶ πάντα ὅσα εἶχε. Γουναπετῆς καὶ κλαίων παρεκάλεσε τὸν Κύριόν του, ἵνα μακροθυμήσῃ ἐπ' αὐτόν, ἐκεῖνος δὲ εὐσπλαγχνισθεὶς τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον δοῦλον, τὸν ἀφῆκεν ἐλεύθερον καὶ τοῦ ἐχάρισε τὰ ὀφειλόμενα. Ἐνῷ ὅμως δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ δανειστοῦ του, συνήνητησε σύνδουλόν του ὀφειλοντα εἰς αὐτόν τὸ ἀσήμαντον ποσὸν τῶν ἑκατὸν δηναρίων. Λησμονήσας ὅτι μόλις πρὸ ὀλίγων στιγμῶν ἀπηλλάγη ὁ ἴδιος ἀπὸ μίαν μεγίστην ὀφειλήν, ἠξίωσεν ἀπὸ τὸν ἀτυχῆ σύνδουλόν του τὴν ἐλαχίστην, μὴ ἱκανοποιηθεὶς δὲ ἀμέσως, ὡς ἐζήτησεν, ἔρριψε τοῦτον εἰς τὴν φυλακὴν «ἕως οὗ ἀποδῷ τὸ ὀφειλόμενον» (Ματθ. ιη', 23-31). Ὅθεν δικαία ὑπῆρξεν ἡ τιμωρία τοῦ ἄρτι εὐεργετηθέντος δούλου ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου του.

Ἀλλοίμονον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὁ ὅποιος εἰς περιόδους θλίψεων καὶ δοκιμασιῶν φθάνει μέχρι τῆς ἀρνήσεως τοῦ Θεοῦ.

Ποιμαντικά Θέματα

ΥΠΟ ΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ

Εἰς πολλάς περιπτώσεις συμβαίνει νὰ συμπαθῆ κανεὶς ἕνα πρόσωπο, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὸν ἰδιαιτέρον λόγον αὐτῆς τῆς συμπαθείας. Πολλάκις ἀκούομεν ὠρισμένους ἀνθρώπους νὰ λέγουν, ὅτι ἐκ τῆς ὄψεως καὶ μόνον συμπαθοῦν ἕνα ἄνθρωπον, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τὴν αἰτίαν τῆς αὐτομάτου αὐτῆς συμπαθείας.

Ὡς εἶναι δ' εὐνόητον συμβαίνει ὄχι σπανίως καὶ τὸ ἀντίθετον. Δὲν εἶναι εἰς θέσιν κανεὶς πάντοτε νὰ δώσῃ μίαν ἐξήγησιν εἰς τὸν ἑαυτὸν του διὰ μίαν ἀρνητικὴν του στάσιν ἔναντι τοῦ πλησίον ἢ μίαν ἀντιπάθειαν. Συμπαθεῖ ἢ ἀντιπαθεῖ κανεὶς, εἰς πολλάς περιπτώσεις, λόγῳ κάποιας αἰτίας. Ἄλλ' ἐπίσης συμπαθεῖ καὶ ἀντιπαθεῖ χωρὶς νὰ γνωρίζῃ οὔτε ὁ ἴδιος τὸν ἰδιαιτέρον λόγον τῆς θυμικῆς του αὐτῆς ἀντιδράσεως πρὸς τὸν πλησίον.

Ἡ πραγματικότης αὐτὴ δεικνύει σαφῶς, ὅτι, εἰς πολλάς περιπτώσεις, δὲν εἶναι κύριος ὁ ἄνθρωπος τῶν συγκινησιακῶν του ἀντιδράσεων. Ἄν καὶ νομίζῃ, ὅτι ὑπάρχει κάποια αἰτία ποῦ ὀδηγεῖ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἀντιδρᾷ οὕτως ἢ ἄλλως, ἐν τούτοις, κατ' οὐσίαν, δὲν εἶναι κύριος τῆς ἀντικειμενικῆς ἐκτιμῆσεως τῆς αἰτίας. Κατὰ τὰ φαινόμενα ἀφορμᾶται ἀπὸ κάποιαν αἰτίαν, διὰ νὰ ἀντιδρᾷ μὲ αὐτὸν ἢ τὸν ἄλλον τρόπον. Κατ' οὐσίαν ὅμως, αἱ θεωρούμεναι ὡς αἰτίαι τῆς συγκινησιακῆς του ἀντιδράσεως, εἶναι ἀπλῶς προφάσεις πρὸς δικαιολόγησιν τῶν αὐθορμητῶν, μὴ συνειδητῶς ἐλεγχομένων, θυμικῶν του καταστάσεων.

Καὶ ὁ ποιμὴν λοιπὸν εἶναι δυνατόν νὰ εὕρισκεται πολλάκις εἰς τοιαύτας συγκεχυμένας συναισθηματικὰς καταστάσεις. Αἱ πολ-

---

Διότι, τί ἄλλο εἰ μὴ ἄρνησιν τοῦ Θεοῦ σημαίνει ὁ ὑποθετικὸς λόγος: «Ἄν ὑπάρχῃ Θεός, ἄς μὲ λυπηθῆ καὶ ἄς δείξῃ τὸ θαῦμα Του»; Ἀνελογισθῆς, ἂν πρέπει νὰ λεχθῆ, «ἄς δείξῃ τὸ θαῦμα Του»; Ἀνελογισθῆς ποῖος εἶσαι σύ, ὁ ὁποῖος προκαλεῖς τὴν μακροθυμίαν καὶ τὴν χρηστότητα τοῦ Κυρίου; Εἶσαι γῆ καὶ σποδός.

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Δράμας ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

λαί καί ποικίλαι σχέσεις του μέ τούς ποιμαινομένους ἀποκρυσταλλοῦνται τελικῶς εἰς συμπαθείας ἢ «ἀντιπαθείας» μικρᾶς ἢ μεγάλης ἐκτάσεως, ἀναλόγου πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὴν ποιότητα τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων. Καὶ ὁ ποιμὴν, ἐὰν δὲν ἀντιπαθῆ (καὶ δὲν πρέπει θεδαίως νὰ ἀντιπαθῆ κανένα), ἐν τούτοις συμπαθεῖ ἄλλον περισσότερο καὶ ἄλλον ὀλιγώτερον. Καὶ ὁ ποιμὴν θὰ συλλαμβάνῃ ἀσφαλῶς τὸν ἑαυτὸν του νὰ προτιμᾷ τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν ἕνα ἢ ἄλλον ποιμαινόμενον καὶ νὰ ἀντιδρᾷ θυμικῶς κατὰ τὴν σχέσιν του μὲ ἄλλους ποιμαινομένους.

Αὕτῃ ἢ διάφορος συναισθηματικὴ στάσις τοῦ ποιμένου ἐναντι τῶν πνευματικῶν του τέκνων ὁδηγεῖ κατ' ἀνάγκην πρὸς ἕνα διάφορον εἶδος ἐπιεικειᾶς. Πρὸς τὸν ἕνα ποιμαινόμενον ἐνδέχεται νὰ εἶναι λίαν ἐπιεικῆς, ἐνῶ πρὸς τὸν ἄλλον ἀπλῶς ἐπιεικῆς. Ἐὰν ἡ ποιμαντικὴ ἐπιεικεία δὲν ἐξαρτᾶται πάντοτε (καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαρτᾶται) μόνον ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς θεωρητικῆς ποιμαντικῆς δεοντολογίας ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ προσωπικὰ αἰσθήματα καὶ τὰς συγκινησιακὰς ἀντιδράσεις τοῦ ποιμένου. Εἶναι ἐπομένως δυνατόν νὰ μὴ εἶναι ὁ ποιμὴν, εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις, ἀντικειμενικός, κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ποιμαντικῆς μεθόδου τῆς ἐπιεικειᾶς. Ἐνδέχεται νὰ παρασύρεται ἀπὸ ὑποκειμενικοῦς (μὴ συνειδητοῦς) λόγους εἰς τὸ νὰ εἶναι ἐπιεικῆς.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο τῆς ὑποκειμενικῆς ἐπιεικειᾶς πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἰδιαιτέρως τοῦ ἐξομολόγου πνευματικοῦ πατρός. Οὗτος, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ ἀγιορείτης, κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ πνευματικοῦ του τέκνου, καλεῖται νὰ κάμῃ τελικῶς μίαν κρίσιν, τὴν «κρίσιν τοῦ Θεοῦ». Ἡ κρίσις αὕτη πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη διωματικῶν ἐπιδράσεων, προερχομένων ἐκ τοῦ θάθους τῆς προσωπικότητός του. Ὅσον εἶναι δυνατόν εἰς αὐτόν, πρέπει νὰ φροντίζῃ νὰ εἶναι ἐπιεικῆς, ὅταν πρέπει νὰ οἰκοδομήσῃ καὶ νὰ ὠφελήσῃ τὸν ποιμαινόμενον. Ἡ ἐπιεικεία του νὰ εἶναι ἀντικειμενικὴ, δηλ. νὰ ἐφαρμόζεται ὡς ποιμαντικὴ μέθοδος καὶ νὰ μὴ ἐκδηλώνεται ὡς ἀδυναμία τῆς ἱερατικῆς του προσωπικότητος. Διότι, ἐνῶ ἡ δύναμις στηρίζει, ἡ ἀδυναμία, καὶ ὡς ἐπιεικεία, βλάπτει σημαντικῶς.

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ*

Ἡ παραπάνω προσπάθειά μας απέβλεπε στο νὰ βοηθήσῃ σὲ μιὰ προσέγγισι τοῦ κοινωνικοῦ ἔργου ἐνὸς ἀπ' τοὺς μεγαλυτέρους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας. Καί σ' ὅλη αὐτὴ τὴν πορεία μέσα στοῦ χρυσοστομικὸ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀναζητήσαμε τὸ μήνυμα, ποῦ ἀπ' τὴν Ἀντιόχεια καὶ τὴν Κωνσταντινούπολι ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκπέμπεται καὶ στὴν δική μας γενεὰ καὶ ἐποχὴ. Περιοριστήκαμε ἀναγκαστικὰ στὶς προϋποθέσεις τῆς κοινωνικότητός του καὶ σὲ μιὰ ἐρμηνεία - πέταγμα πάνω ἀπὸ συγκεκριμένους ἐνέργειές του. Ἀφήσαμε ἄθικτες πολλὰς σημαντικὰς πλευρὰς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, στὶς ὁποῖες πολλὰ ἔχει νὰ πῇ ὁ ἱερός Πατήρ καὶ μάλιστα τὸ —δέξυτατο καὶ γιὰ σήμερα— πρόβλημα τῶν νέων καὶ τῆς ἀγωγῆς των, ποῦ δὲν ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὰ κοινωνικὰ - ποιμαντικὰ ἐνδιαφέροντά του.

Σὰν βασικὸ συμπέρασμα τῆς παραπάνω διαδρομῆς προκύπτει ὅτι ὁ Χρυσόστομος ἀνέβηκε σὲ τέτοια ὕψη, γιὰτὶ ἐθεμελίωσε ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του ἐπάνω στοῦ Εὐαγγέλιῳ, ὀρθόδοξῳ πιστευόμενῳ καὶ διουόμενῳ, δηλ. στὴν Ὁρθοδοξίῳ. Δὲν ἔπλασε δικές του θεωρίες. Οὐτε ἀκολούθησε ξένα (ἐξωχριστιανικὰ - ἐξωεκκλησιαστικὰ) συστήματα. Δὲν ἐστήριξε τὴ δρᾶσί του σὲ δικές του προοπτικὰς καὶ σχέδια. Ἄφηγε στὴ ζωὴ του νὰ κατευθύνεται ἀπὸ τὸν λόγῳ τοῦ Θεοῦ καὶ ἔκαμε τὴ ζωὴ του πραγματικὴ συνέχεια τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Παύλου, ποῦ τὸν ἔβλεπε πάντα μὲ ἀπεριόριστη ἀγάπη. Ἡ περίπτωσις τοῦ ἱ. Χρυσόστομου ἀποδεικνύει ὅτι ὅσο πιὸ πιστὸς εἶναι κανεὶς στοῦ θελήματός τοῦ Θεοῦ, τόσο πιὸ γνήσιος κοινωνικός ἐργάτης ἀναδεικνύεται.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' αὐτὸ εἶδαμε νὰ διακρίνη τὸν Χρυσόστομο τὸ καθολικὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὑπῆρξε κοινωνικός, γιὰτὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα ἦταν πνευματικὸς χριστιανός. Εἶδε τὸν Χριστό, ὅπως πραγματικὰ εἶναι, σὰν Βασιλέα καὶ Κύριο ὅλης τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον καὶ τὸν ἄμβωνα μέχρι τὸν πολυτάραχο στίβον τῆς ἀγωνιώσης κοινωνίας. Δὲν εἶναι χωρὶς σημασίαν ὅτι οἱ τρεῖς Πατέρες, στοὺς ὁποίους ἡ παράδοσις ἀποδίδει τὶς σωζόμενες ὀρθόδοξες λειτουργίαι (Ἰάκωβος, Βασίλειος, Χρυσόστομος), διακρίθησαν συνάμα καὶ σὰν πρωτοπόροι τοῦ χριστιανοκοινωνικοῦ ἀγῶνος. Ἀντίθετα ὅμως πρὸς αὐτοὺς ἐμεῖς συνήθως συνθλιβό-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 359 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11-12 τεύχους.

μαστε στή μονομέρειά μας. Ἔτσι ὅσοι λέγουν ὅτι ἀσχολοῦνται μέ τὰ πνευματικά, ἢ περιορίζουν τήν κοινωνική τους δράσι στήν (τυπική) ἐλεημοσύνη, ἢ ἐγκαταλείπουν τὸ χῶρο τῆς κοινωνίας σέ δυνάμεις δλόττερα ξένες, ἀν ὄχι καί ἐχθρικές πρὸς τὸ Εὐαγγέλιο. Ὅσοι ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἔχουν εἰλικρινὰ τὸν πόθο νὰ ἀναμορφωθῇ ἐν Χριστῷ ἡ κοινωνία, θεωροῦν συχνὰ τὸν πνευματικὸ ἀγῶνα καί τὴν ἐκκλησιαστικὴ πίστι (δόγμα) σὰν «στείρους τύπους μιᾶς χρεωκοπημένης θεολογίας τοῦ γράμματος, ποῦ δὲν θέλει νὰ ἔχη καμμιά σχέσι μέ τὰ βιωτικά». Γι' αὐτὸ καί διαιωνίζεται, δυστυχῶς, ἡ τραγικὴ διεκλυσιδα μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων πρὸς ὄφελος, φυσικά, ὅσων ἔχουν συμφέρον νὰ βλέπουν τοὺς χριστιανοὺς — καί μάλιστα τοὺς Ὀρθοδόξους — διηρημένους καί σὲ ἐμπόλεμο μεταξὺ τους κατὰστασι. Καί ὅμως! Ἄν δὲν στραφοῦμε πρὸς τὸ καθολικὸ πνεῦμα τῶν Πατέρων καί δὲν τὸ ἀγκαλιάσουμε μὴ περιμένουμε νὰ γίνῃ αἰσθητὴ, καί προπάντων νὰ ἔχη συνέπειες, ἡ χριστιανικὴ μας παρουσία μέσα στήν κοινωνία. «Ἐὰν τὰ σύγχρονα προβλήματα... δὲν λύωνται μέ τὸν Θεάνθρωπον καί κατὰ τὸν θεανθρώπινον, ἀποστολικόν, ἀγιοπατερικόν τρόπον, εἶναι ἀδύνατον νὰ λυθοῦν ὀρθοδόξως καί θεαρέστως. Θὰ ὀδηγήσουν κατ' ἀνάγκην εἰς καταστροφάς, εἰς σχίσματα, εἰς αἱρέσεις καί εἰς πολυποικίλους οὐμανιστικὰς πλάνας, εἰς μηδενισμοὺς καί ἀναρχισμοὺς». Αὐτὴ εἶναι ἡ γνώμη ἐνὸς συγχρόνου ἐκκλησιαστικοῦ Πατρὸς καί ὁμολογητοῦ τῆς Ὀρθοδοξίας, λάτρου καί μιμητοῦ τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ π. Ἰουστίνου Πόποβιτς.

Πάνω ἀπ' ὅλα ὅμως ἡ μνήμη τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου μᾶς ἀφήνει, νομίζω, τὴν ἀδιάσειστη βεβαιότητα ὅτι κανένας ἀγῶνας χριστιανικὸς δὲν πάει χαμένος, ὅπως καί ὅτι κανένας κοινωνικὸς ἀγῶνας δὲν γίνεται χωρὶς διάθεσι θυσίας. «Οἱ πρῶτοι πιστοὶ — γράφει ὁ ἴδιος — μόλις μπήκαν στὸν ἀγῶνα, γδύθησαν καί ἀνασκουμπώθησαν. Ἐμεῖς ὅμως ὅταν ἀποφασίσουμε νὰ ἀγωνισθοῦμε, θέλουμε νὰ παλαίψουμε ντυμένοι. Γι' αὐτὸ δὲν χρειάζεται κόπο ὁ ἀντίπαλός μας, γιὰ νὰ μᾶς ἀνατρέψῃ μέ τὸ πρῶτο». Χριστιανὸς δηλ. ποῦ θέλει νὰ μείνῃ ἀπὸ κάθε ἄποψι ἀπείρακτος καί ἀτσαλάκωτος, δὲν κάνει γιὰ ἀγῶνα κοινωνικό! Συνεχίζει: «Ἐφθασε καιρὸς ἀγῶνος καί σὺ μοῦ ντύνεσαι στὰ μεταξωτά; Καιρὸς γυμνασίων, καιρὸς σταδίου καί σὺ στολιζέσαι σὰν νὰ πρόκειται νὰ πᾶς σὲ παρέλασι;» (ΕΠ. 60, 68). Ὁ κοινωνικὸς χριστιανὸς ξέρει μαζὶ μέ τὸν Χρυσόστομο, ὅτι μετὰ τὴν Ἀντιόχεια καί τὴν Κωνσταντινούπολι θὰ ἔλθῃ ὅπωςδὴποτε ἡ ἐξορία καί ὁ Πόντος. Μέχρι, βέβαια, νὰ γίνῃ συνείδησι πῶς πρέπει κάποτε οἱ χριστιανοὶ νὰ ἐξορίσουν αὐτοὶ τὸν «ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰωάν. ιδ', 30) ἀπὸ τὴν δικὴ τους κοινωνία!

Πρωτοπρ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ

Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΩΣ ΜΕΣΟΝ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗΝ ΑΓΩΓΗΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΙΝ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ*

III. Σκοπός του «θεραπευτικού διαλόγου».

Μετά την ανάπτυξιν των βασικῶν ἐκείνων προϋποθέσεων διὰ τὴν προπαρασκευὴν ἐνὸς θεραπευτικοῦ διαλόγου ἐρχόμεθα εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ σκοποῦ.

Ὁ διάλογος μεταξὺ ἱερέως ὡς ψυχοθεραπευτοῦ καὶ κρατουμένου ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὴν συγκρότησιν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς προσωπικότητος τοῦ δευτέρου. Κυρίως ἔχει ὡς στόχον α) τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἐντάσεων, τῶν συγχύσεων καὶ τῶν δυσκολιῶν τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ κρατουμένου, β) τὴν αὐξήσιν τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τῆς εἰρηγενέσεως μετὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸ περιβάλλον του διὰ μιᾶς μεγαλυτέρας ἀξιοπιστίας καὶ γ) τὴν καθοδήγησιν τοῦ κρατουμένου διὰ τὴν ὀρθὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐκάστοτε παρουσιαζομένων καταστάσεων καὶ τὴν προσαρμογὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς βασικοὺς κανόνας τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἀνωτέρω στόχων ὁ Carl Rogers συνιστᾷ τὴν «Non directive Methode», ἥτοι τὴν μὴ κατευθυντήριον μέθοδον τῆς θεραπευτικῆς συνομιλίας. Ἀναφέρεται δὲ αὕτη εἰς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ διευθύνοντος τὸν διάλογον. Οὗτος δηλαδὴ δὲν ἐπεμβαίνει ἄμεσα κατὰ τὴν συνομιλίαν του μετὰ τὸν κρατούμενον. Ἡ πραγματικὴ καὶ ἄμεσος δραστηριότης του εἰς τὸν διάλογον περιορίζεται εἰς τὸ ἐλάχιστον.

Ὁ Rogers ὁμιλεῖ δι' ἓνα συγκεκριμένον εἶδος κοινωνικῆς σχέσεως μεταξὺ δύο προσώπων διὰ νὰ φέρουν εἰς πέρας τὰς περιοδικὰς συνομιλίας καὶ νὰ ἐπιτύχουν ὠρισμένους σκοπούς, ὅπως τὴν ἐλάττωσιν τῶν συναισθηματικῶν δυσκολιῶν καὶ ἐντάσεων, καθὼς καὶ τὴν ἀλλαγὴν τῶν ἀντιθέτων ἀπόψεων καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ κρατουμένου.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 363 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11-12 τεύχους.

Γεγονός είναι, ότι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπηρεάζεται ἀπὸ τοὺς λόγους καὶ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἄλλων. Ἡ ἐπίδρασις αὐτὴ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐγκληματίου, ὁ ὁποῖος συχρὰ ἀλλάζει τρόπον ζωῆς καὶ συμπεριφορᾶς. Συνήθως ἡ ἐσωτερικὴ καταπίεσις, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ἐντὸς τῆς φυλακῆς, γεννᾷ εἰς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν διὰ λύτρωσιν ἐξ ὧν τῶν ψυχικῶν ἀναστατώσεων καὶ δυσκολιῶν. Εἰς αὐτάς ἀκριβῶς τὰς περιστάσεις προσφέρονται διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς προσωπικότητος τοῦ κρατουμένου, αἱ κατ' ἰδίαν ἐπαφαὶ καὶ αἱ ποιμαντικαὶ συνομιλίαι. Βασικὴ δὲ προϋπόθεσις διὰ νὰ ἐπιτελέσῃ ὁ ἱερεὺς τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἡ δημιουργία ὑπ' αὐτοῦ μιᾶς καταλλήλου ἀτμοσφαιράς δι' ἐμπιστευτικὴν συζήτησιν καὶ μίαν φιλικὴν προσωπικὴν σχέσιν. Τοῦτο ἐξαρτᾶται τόσον ἀπὸ τὴν ἔμφυτον ἰκανότητα τοῦ ἱερέως, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν τεχνικὴν ἐτοιμότητα αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ηῤῥήθη ἡ τάσις τοῦ διαλόγου καθ' ὁμάδας. Τοῦτο πιθανῶς νὰ προήλθεν ἀπὸ οἰκονομικὰς αἰτίας, διότι ὁ μονόπλευρος τόνισμός τῆς συλλογικῆς ἀπόψεως τῆς ὁμάδος καὶ ἕτεροι κοινωνιολογικοὶ ἰσχυρισμοὶ δὲν γίνονται σήμερον ἐξ ὀλοκλήρου ἀποδεκτοί. Αἱ ἔρευναι ποὺ ἔγιναν εἰς ἰδρύματα φυλακῶν ἐπεθεβαίωσαν, ὅτι ἡ κατ' ἰδίαν συνομιλία καὶ ἡ ἐξατομικευμένη μεταχειρίσις εἶναι ἀναντικατάστατοι. Αἱ μέθοδοι ἐπικοινωνίας (ὁμαδικὴ καὶ ἐξατομικευμένη) δὲν πρέπει νὰ ἀνταγωνίζονται ἡ μία τὴν ἄλλην, ἀλλὰ νὰ ἐναρμονίζονται καὶ νὰ συμπορεύονται. Εἰς μίαν ἀναγκαίαν ἐκλογὴν πρέπει θεβαίως νὰ δίδωμεν τὸ προβάδισμα εἰς τὴν ἀτομικὴν μεταχειρίσιν. Ὅπως ὁ ἰατρός οὕτω καὶ ὁ ἱερεὺς πρέπει νὰ χρησιμοποιοῖ πρωταρχικῶς τὴν ἐξατομικευμένην μεταχειρίσιν.

Εἰς τὴν ὁμαδικὴν θεραπείαν, παρ' ὅλα τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα διακρίνομεν εἰς αὐτὴν, λείπει τὸ σπουδαιότερον, ἤτοι ἡ οἰκειότης κατὰ τὴν συζήτησιν καὶ ἡ εὐγένεια εἰς τὰς σχέσεις μετὰ τὸν ἱερέως καὶ κρατουμένου. Οἱ δύο οὗτοι παράγοντες συντελοῦν κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἰδεῶν. Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει ἀκόμη οὐδεμία ἐπιστημονικὴ συγκριτικὴ μελέτη τῶν εὐεργετικῶν ἀποτελεσμάτων, τόσον τῆς ὁμαδικῆς, ὅσον καὶ τῆς κατ' ἰδίαν συνομιλίας.

(Συνεχίζεται)

Πρωτ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΟΔ. ΝΙΚΟΥ

ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΒΙΒΛΙΑΡΙΟΥ*

Κριτικήν τοῦ βιβλιαρίου περὶ οὗ ὁ λόγος ἤσκησαν σχεδὸν πάντα τὰ δημοσιογραφικὰ ὄργανα. Ἀναλυτικὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ κάμνουν αἱ «Ἐπάλλξεις»³⁶.

Καὶ ἐνῶ τὸ Κείμενον αὐτὸ κατεδικάσθη ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἐδεσμεύθη³⁷ ἀπὸ τὴν Δικαιοσύνην, μετὰ τὴν καταδίκην ὅλως παραδόξως διετίθετο εἰς τὸ ἐμπόριον!

Εἰς τοὺς καταδικασθέντας παρεσχέθη τὸ δικαίωμα ἐξαγορᾶς τῆς ἐπιβληθείσης ποινῆς πρὸς 200 δρχ. ἡμερησίως. Οὗτοι ἤσκησαν ἔφεσιν καὶ ἀφέθησαν ἐλεύθεροι.

Ἡ κατ' ἔφεσιν Δίκη.

α. Ἡ κατ' ἔφεσιν δίκη προσδιωρίσθη νὰ ἐκδικασθῆ ἀπὸ τὸ Γ' Τριμελὲς Ἐφετεῖον Ἀθηνῶν τὴν 3ην Δεκεμβρίου 1975. Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ δίκην ὡς «μάρτυρες κατηγορίας κατέθεσαν ὁ Γυμνασιάρχης κ. Παπανδρεόπουλος, ὁ Θεολόγος καὶ Φιλολόγος κ. Ἡλίας Μπάκος, ὁ φοιτητῆς τῆς Φιλολογίας κ. Παναγιώτης Ζώταλης καὶ ὁ Φιλολόγος καθηγητῆς κ. Δημ. Κουτρούμπας»³⁸. Ἐκ τῶν καταθέσεων τῶν μαρτύρων ἀπεδείχθη ὁ φθοροποιὸς χαρακτήρ τοῦ κειμένου· πλὴν ὅμως ἡ ὑπεράσπισις ἐζήτησε τὴν ἀναβολὴν τῆς δίκης «διὰ κρείσσονας ἀποδείξεις». Τὸ δικαστήριον ἐπέμεινεν ὅτι δύναται νὰ προχωρήσῃ. Εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῆς ὑπερασπίσεως τελικῶς ἐδέχθη νὰ ἀναβάλλῃ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως προκει-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 370 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11-12 τεύχους.

36. Ἐπάλλξεις, Μάιος 1975.

37. Ἐλεύθερος Κόσμος, ἔφημερίς, 14-5-1975.

38. Ἐκκλησιαστικὸς Ἀγὼν, Δεκέμβριος 1975, Ἐλ. Κόσμος, ἔφημερίς, 2-12-1975, Αὐγή, ἔφημερίς, 2-12-1975, Ἐλευθεροτυπία, ἔφημερίς, 2-12-1975, Ἀκρόπολις, ἔφημερίς, 2-12-1975 κ.ἄ.

μένου (ανά κλητευθοῦν ειδικοί παιδαγωγοὶ καὶ κοινωνιολόγοι) ὅπως οἱ κ. κ. Εὐάγγελος Παπανοῦτσος, Σπ. Παγιατάκης, Δημ. Μάνος, καὶ οἱ κυρίες Ρόζα Ἰμβριώτου καὶ Νίτσα Χαρβάτη»³⁹. Εἰς τὴν κατ' ἔφεσιν δίκην μερὶς τοῦ ἡμερησίου τύπου ἐνεφάνισε τὴν καταδίκην τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλιαρίου ὡς ἔργον τῶν «Θρησκευτικῶν ὀργανώσεων»⁴⁰. Ὁ ἀγὼν μετεφέρθη εἰς ἔ τ ε ρ ο ν πε δ ί ο ν ὑπὸ τοῦ τύπου, ὅστις ἔδωκεν ἐλλιπῆ καὶ ψευδῆ εἰκόνα τῆς ὑποθέσεως καὶ προπαρεσκευάσε τὸ ἔδαφος διὰ τὰ γνωστὰ ἀποτελέσματα.

Κατὰ τὴν ἐν λόγω δίκην δὲν παρέστη ὁ δικηγόρος ὑπερασπίσεως κ. Φερεντῖνος, ἀντικατασταθεὶς μετὰ τὸν κ. Ν. Κωνσταντόπουλον⁴¹. Οἱ δὲ μάρτυρες ὑπερασπίσεως δὲν ἐξητάσθησαν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, λόγῳ τῆς ἀναβολῆς τῆς δίκης. Περιττὸν νὰ σημειωθῆ ὅτι μερὶς τοῦ τύπου παρεποίησε καὶ διεστρέβλωσε τὰς καταθέσεις τῶν μαρτύρων κατηγορίας, τινὲς δὲ δημοσιογράφοι εἰρωνεύθησαν κατ' ἐπανάληψιν τὸ τρίπτυχον «Πατρίς—Θρησκεία—Οἰκογένεια»⁴². Τέλος, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἡ δίκη ἀνεβλήθη⁴³ διὰ τὰ κλητευθοῦν οἱ προτεινόμενοι ὑπὸ τῆς ὑπερασπίσεως προαναφερθέντες μάρτυρες.

(Συνεχίζεται)

ΗΛΙΑΣ Δ. ΜΠΑΚΟΣ

39. Ἐλευθεροτυπία, ἔφημερίς, 2-12-1975, Αὐγή, ἔφημερίς 2-12-1975.

40. Ἀκρόπολις, ἔφημερίς, 2-12-1975. Πρβλ. Αὐγή, ἔφ. 2-12-1975, Ἐλευθεροτυπία, 2-12-1975, Βῆμα, ἔφ. 2-12-1975.

41. Ἐλευθεροτυπία, ἔφ. 2-12-1975.

42. Ἐκκλησιαστικὸς Ἀγὼν, Δεκέμβριος 1975, πρβ. Αὐγή, ἔφ. 2-12-1975 ὅπου μετὰ τῶν ἄλλων ἔγραφε: «Θερμάιμο ἀκροατήριον ἀπὸ ἐγκαθήμενους ἀντιδραστικούς, ὁπαδοὺς ὀργανωτικῶν ὀργανώσεων, διέκοψε πολλὰς φορὰς τὴν δίκην γιὰ τὸ «Κόκκινο βιβλιαράκι τῶν μαθητῶν» χθὲς στὸ Τριμελὲς Ἐφετεῖο, χειροκροτώντας τοὺς θεολόγους καὶ ἄλλους «Ἑρακλεῖς» τοῦ τριπτύχου, «Πατρίς, Θρησκεία, Οἰκογένεια» καὶ δημιουργώντας ζοφερὸ κλίμα σκοταδισμοῦ στὸ δικαστήριον».

43. Καθημερινή, ἔφημερίς, 2-12-1975.

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΝΙΚΑΙΑΣ
ΟΙ ΦΟΙΤΗΤΑΙ ΜΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΦΡΟΤΡΟΥΣ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ
ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

Ἡ Φοιτητικὴ Ἐνωσις τῆς Ἐνορίας Ἐσταυρωμένου Αἰγάλεω με ἐπικεφαλῆς τὸν ὑπεύθυνον Ἐφημέριον π. Ἀνδρέα Ἀργυροῖδη ἐπεσκέφθη τὴν Διακαινῆσιμο ἑβδομάδα τὰ ἀκριτικὰ Φυλάκια Ὁρεστιάδος - Ἐβρου καὶ προσέφερε δῶρα στοὺς φρουροὺς τῶν Συνορῶν.

Προηγουμένως ἐπεσκέφθησαν τὴν Οὐρανούπολι, ἔκαμαν τὸν γῦρο τοῦ ἁγίου Ὁρους, ἐπεσκέφθησαν τὴν Καβάλαν, τὴν Θάσον, τὴν Ἐάνθη, τὴν Κομοτηνὴν, τὴν Ἀλεξανδρούπολιν καὶ ἐκεῖθεν τὴν Ἱ. Μονὴν Δαδιάς, ὅπου καὶ ἐφιλοξενήθησαν ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Διδυμοτείχου καὶ Ὁρεστιάδος κ. Ἀγαθαγγέλου. Κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν, ποὺ ἐτελέσθη τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ἔφαλλαν οἱ φοιτηταί. Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης ὠδήγησε τὴν ὁμάδα στὰ Φυλάκια Πυθίου καὶ Ἐβρου, ὅπου οἱ φοιτηταί ἔφαλλαν ἀναστασίμους ὕμνους καὶ πατριωτικὰ τραγούδια διὰ τοὺς ἀκρίτας μας. Πρὸς τοὺς ἀκρίτας ὠμίλησε πατριωτικώτατα ὁ ὑπεύθυνος τῆς Ὁμάδος π. Ἀνδρέας, τοὺς συνεχάρη διὰ τὸ γενναῖον τῶν ἐθνικῶν φρόνημα, τοὺς ἠρόχηθη τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ τοὺς ἐκάλεσε νὰ παραμείνουν «πιστοὶ στὸν Χριστὸ καὶ τὴν Ἑλλάδα».

Κατόπιν ἡ Ὁμάδα ἐπεσκέφθηκε τὸ Φυλάκιο Ὁρεστιάδος «Καστανιές» ὅπου εἰς συγκινητικὴν τελετὴν παρέδωσε μίαν Σημαίαν. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπεσκέφθη τὸ ἀκριτικὸ χωριὸ Γεμιστή, στὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ὁποίου συνεκεντρώθησαν οἱ γονεῖς καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Σχολείου, ἔφαλλαν οἱ φοιτηταί ὕμνους, ὠμίλησε μετὰ πολλὴν ἀγάπην ὁ π. Ἀνδρέας καὶ διενεμήθησαν στὰ παιδιὰ δῶρα, παιγνίδια, εἰκόνες καὶ γλυκά.

Μετὰ τὴν Γεμιστή, ἔγινε ἐπίσκεψις στὴν Ἱ. Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης τοῦ Παγγαίου καὶ ἐκεῖθεν ἡ ὁμάδα συγκλονισμένη ἀπὸ τὶς πολλὰς συγκινήσεις τῆς ὥραίας αὐτῆς ἐκδρομῆς ἐπέστρεψε στὸ Αἰγάλεω.

Ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς καὶ ἀγωνιστοῦ ἱερέως Ἐλευθερίου Δημ. Τσαγκαράκη δύο ἔμμετρα δημοσιεύματα, ἀπαύγασμα τοῦ θρησκευτικοῦ τοῦ βιώματος, ἦτοι:

1) Ἐμμετρα κηρύγματα Κυριακῶν Τριψίδιου καὶ Πεντηκοσταρίου, Ἀθήναι 1975, σελ. 58, καὶ

2) Ἐμμετρα κηρύγματα τῶν ἐκτὸς Τριψίδιου καὶ Πεντηκοσταρίου Κυριακῶν ὅλου τοῦ ἔτους, Ἀθήναι 1975, σελ. 101.

Ἀξιόσυστατα καὶ ὠφέλιμα τὰ «Ἐμμετρα κηρύγματα» τοῦ εὐλαβοῦς καὶ φιλοπάτριδος ἱερέως, στοχαστοῦ.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

330. Διατί εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου δὲν ὑπάρχει τὸ «Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ»; Μήπως εἶναι ἀπαραίτητον καὶ πρέπει νὰ προστίθεται; (Ἐρώτησις Πανοσιολ. Ἀρχιμ. Π. Μ.).

Ἀπὸ τὸ κείμενον τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ ἀπὸ τῆς ἐνδείξεως τῶν παλαιῶν κωδικῶν φαίνεται, ὅτι κατὰ τὸν καθαγιασμὸ τῶν τιμίων δώρων δὲν ἐδίδοντο, ὅπως σήμερα, τρεῖς ἀλλὰ δύο εὐλογίες. Τὸ «Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ» δὲν εἶναι φράσις εὐλογίας, ὅπως εἶναι σαφῶς οἱ δύο προηγούμενες («Καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου» — «Τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου»), ἀλλὰ συνέχεια καὶ τῶν δύο αὐτῶν φράσεων. Τὸ «μεταβαλὼν» εἶναι τροπικὴ μετοχή, ποῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ «ποιήσον»: ἡ μεταβολὴ τῶν δώρων σὲ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ θὰ γίνῃ διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὸ θάρος δηλαδὴ τῆς ἐπικλήσεως πίπτει στὶς δύο πρῶτες φράσεις, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σχολιάζει καὶ ὁ Νικόλαος Καθάσιλας: «Καὶ αὐτὰ τὰ ρήματα (δηλαδὴ τὰ Ἄλαβετε, φάγετε... καὶ Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες...) ἀνειπὼν εἶτα προσπίπτει καὶ εὐχεται καὶ ἱκετεύει τὰς θείας ἐκείνας φωνὰς τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Ἰίου, τοῦ Σωτήρος, ἐφαρμόσαι καὶ ἐπὶ τῶν προκειμένων δώρων καὶ δεξάμενα τὸ πανάγιον αὐτοῦ καὶ παντοδύναμον Πνεῦμα μεταβληθῆναι, τὸν μὲν ἄρτον εἰς αὐτὸ τὸ τίμιον αὐτοῦ καὶ ἅγιον σῶμα, τὸν δὲ οἶνον εἰς αὐτὸ τὸ ἄχραντον αὐτοῦ καὶ ἅγιον αἷμα. Τούτων δὲ ἠγῶμένων καὶ εἰρημένων, τὸ πᾶν τῆς ἱερουργίας ἤγνυσται καὶ τετέλεσται καὶ τὰ δῶρα ἠγιασθή καὶ θυσία ἀπηρτίσθη καὶ τὸ μέγα θῦμα καὶ ἱερεῖον τὸ ὑπὲρ τοῦ κόσμου σφαγὲν ἐπὶ τῆς ἱεράς τραπέζης ὁράται κείμενον» (Ἐρμηνεῖα τῆς θείας λειτουργίας, κεφ. 27). Στὸν Βαρθερινοῦ ἐξ ἄλλου κώδικα ὑπ' ἀριθμ. 336 τοῦ Η' αἰῶνος, ποῦ εἶναι τὸ ἀρχαιότερον Βυζαντινὸν Εὐχολόγιον, ἡ φράσις «μεταλαβὼν...» συνάπτεται στὴν προηγούμενη καὶ στὴν πρώτη (ὑπάρχει δύο φορές στὸ τέλος τῶν δύο φράσεων), χωρὶς νὰ δίδεται στὰ τίμια δῶρα καὶ τρίτη εὐλογία.

Στὸ κείμενον τῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀκόμη πιὸ ἐμφανές. Ἡ φράσις «τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς (καὶ σωτηρίας)» ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς δευτέρας εὐλογητικῆς φράσεως («τὸ δὲ ποτήριον τοῦτο αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ

Κυρίου και Θεου και Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ») και οὔτε ἀναφέρεται στήν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὔτε και στά δύο εὐχαριστιακά εἶδη, ἀλλά μόνον στό τίμιον αἷμα τὸ ἐκχυθὲν στόν σταυρὸ τοῦ Κυρίου. Στόν Βαρβερινὸ κώδικα, συνάπτεται μὲν στήν προηγουμένη φράσι («... Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀμήν, τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, ἀμήν»), προϋποτίθενται ὁμως τρεῖς εὐλογίες, ἀφοῦ στήν ἀρχὴ τῆς ἐπικλήσεως ὑπάρχει ἡ τυπικὴ διάταξις «καὶ σφραγίζει τὰ ἅγια δῶρα γ' λέγων». Στήν Ἀλεξανδρινὴ λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, πού εἶναι συντομωτέρα και θεωρεῖται μητρικὴ μορφή τῆς βυζαντινῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὑπάρχουν σαφῶς δύο μόνον φράσεις εὐλογίας, ἡ μία γιὰ τὸν ἄρτο και ἡ ἄλλη γιὰ τὸ ποτήριο. Δύο ἐπίσης εὐλογίες ἔχουν και οἱ ἀρχαῖες λειτουργίες τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, τοῦ ἁγίου Μάρκου, τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου κλπ.

Ἐνωρὶς ὁμως εἰσάγεται και στίς δύο βυζαντινὲς λειτουργίες και τρίτη εὐλογία κατὰ τὸν ἱερὸ τύπο τῆς ἁγίας Τριάδος. Κατὰ τὸ σχῆμα τῶν δύο προηγουμένων εὐλογιῶν ἔπρεπε νὰ συνδυασθῇ μὲ μία φράσι. Και στήν μὲν λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου ἀπεκόπη τὸ τέλος, πού ἀνεφέρετο στήν διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος μεταβολὴν και τῶν δύο τιμίων δώρων («μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ ἀμήν, ἀμήν» ἢ μεταγενεστέρως «Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν»). Στήν λειτουργία ὁμως τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἦταν δυσκολώτερο, ἐπειδὴ τὸ τέλος τῆς φράσεως δὲν ἀνεφέρετο στά δύο δῶρα, οὔτε κἀν, καθὼς εἶδαμε, στήν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλά στό αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Κατ' ἀναλογίαν ἔγινε τελικῶς και ἐκεῖ ὅ,τι και στήν λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου, ὄχι ὁμως χωρὶς νὰ ἀναζητηθοῦν και ἄλλες λύσεις. Και τοῦτο, γιατί σὲ κάθε ἕναν πού μὲ περισκεψί μελετᾷ τὸ σημεῖο αὐτό, μένει πάντα κάποια ἐντύπωσις ἀκολουθίας: Ποιὰ σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ εὐλογίας και τῆς φράσεως «τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς»;

Ἡ διόρθωσις ἔγινε μὲ βάσι τὸ παράλληλο κείμενο τῆς λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου, πού ἐθεωρήθη, ὅπως και εἶναι, πιδ ταιριαστό. Προσέθεσαν τὸ «Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ» γιὰ νὰ συνοδεύῃ τὴν τρίτη εὐλογία. Τὴν προσθήκη τὴν συναντοῦμε σ' ἕνα μεγάλο σχετικῶς ἀριθμὸ χειρογράφων, πού χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν 10^ο αἰῶνα και ἐξῆς. Γίνεται ὁμως κατὰ διαφόρους τρόπους: ἢ «τὸ ἐκχυθὲν...» ἀφαιρεῖται και ἀντικαθίσταται μὲ τὸ «μεταβαλὼν...», ἢ τὸ «μεταβαλὼν...» προστίθεται στό «τὸ ἐκχυθὲν...» ὡς ἐνιαία φράσις τρίτης εὐλογίας, ἢ τὸ «ἐκχυθὲν...» συνάπτεται στήν δευτέρα εὐλογητικὴ φράσι και μένει ὡς τρίτη εὐλογία τὸ «μεταβαλὼν...», ἢ μένει τὸ «ἐκχυθὲν...» ὡς τρίτη και προστίθεται τὸ «μεταβαλὼν...» ὡς τετάρτη εὐλογία. Δὲν ἔλειψαν

και πιό ριζοσπαστικές λύσεις: ἀφήρεσαν ὅλο τὸ τεμάχιο ἀπὸ τοῦ «τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα...» μέχρι τοῦ «ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς (καὶ σωτηρίας)» καὶ προσέθεσαν τὸ ἀντίστοιχο τοῦ Χρυσοστόμου «καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον...» μέχρι τοῦ «τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ» (κωδ. Ἀθηνῶν 766, 773 καὶ 776).

Τὴν προσθήκην αὐτὴ ἐγνώριζε καὶ ὁ ὅσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης καὶ τὴν κατακρίνει μὲ αὐστηρὰ λόγια: «Οἱ ἱερεῖς ὅταν λειτουργοῦν τὴν τοῦ ἁγίου Βασιλείου λειτουργίαν, πρέπει ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς μετουσιώσεως καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν μυστηρίων νὰ μὴ λέγουν τό, 'μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ', διὰ τί αὐτὸ εἶναι προσθήκη τινὸς ἀμαθοῦς καὶ τολμηροῦ, ὅστις ἐναντιούμενος, ὡς φαίνεται, εἰς τοὺς Λατίνους, ἐπῆρε τὰ λόγια ταῦτα ἀπὸ τὴν λειτουργίαν τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τὰ ἔβαλεν εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Βασιλείου. Ὅθεν οὐδὲ εἰς τὰς παλαιὰς χειρογράφους λειτουργίας ταῦτα εὐρίσκονται, ὡς ἡμεῖς ἐρευνήσαμεν, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὴν σύνταξιν ἔχουν ἐκεῖ τόπον τὰ τοιαῦτα λόγια» (Πηδάλιον, ὑποσημείωσις εἰς τὸν ἰθ' κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου). Ὁμοίως τὴν προσθήκην τοῦ «μεταβαλὼν...» στὴν λειτουργίαν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ὑποσημειώνει καὶ ἡ ἐκδοσις τοῦ Μεγάλου Ἐδχολογίου τοῦ Μ. Σαλιβέρου (ἐπιμελεία Ν. Παπαδόπουλου) καὶ τὴν ἀποδοκιμάζει ὡς μὴ συμφωνοῦσαν μὲ τὴν σύνταξιν τοῦ κειμένου (σελ. 64). Ἡ ὑποσημείωσις αὐτὴ παρελείφθη αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὴν ἐκδοσὶ τῶν λειτουργιῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ θείαι λειτουργίαι» (Γ. Πρωτοψαλτίδου), ἐν Κωνσταντινουπόλει 1858, 6' ἐκδοσις 1875, σελ. 133. Ἡ ὑποσημείωσις, ὅπως οἱ ἄλλες τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς, φαίνεται ὅτι συνετάγη ἀπὸ τὸν πατριάρχη Κωνσταντινοῦ Ἀ' τὸν ἀπὸ Σιναίου.

Ὑποστηρίχθη, ὅτι στὸ ἀρχικὸ κείμενον τῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ὑπῆρχε ἡ ἐπίμαχος φράσις. Ἀλλὰ ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ δὲν εὐδοῦνεται οὔτε ἀπὸ τὴν σύνταξιν, οὔτε ἀπὸ τὸ παράλληλον τῆς Ἀλεξανδρινῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, οὔτε μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ παλαιὰ καὶ δόκιμα χειρόγραφα. Τὸ νόημα τῆς φράσεως εἶναι πλήρες χωρὶς τὴν προσθήκην. Ἡ ἐπίκλησις ἔχει τελεία μορφή: «Σοῦ δεόμεθα καὶ σὲ παρακαλοῦμεν... ἔλθειν τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα καὶ εὐλογῆσαι αὐτὰ καὶ ἁγιάσαι καὶ ἀναδείξαι τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα... τὸ δὲ ποτήριον τοῦτο αὐτὸ τὸ τίμιον αἶμα τοῦ Κυρίου... τὸ ἐκχυθέν...». Τὸ «μεταβαλὼν...», ἀν ὑπῆρχε, θὰ προκαλοῦσε συντακτικὴ ἀνωμαλία καὶ πλεονασμὸ, ἀσυνήθιστα γιὰ ἕνα τόσο δόκιμον φιλολογικῶς κείμενον, ὅπως ἡ λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Φ.

Στὸ περιθώριο τῆς Ἀγίας Γραφῆς

Ο Ι Φ Α Ν Α Τ Ι Κ Ο Ι

Ἄλλο ζῆλος καὶ ἄλλο φανατισμός. Δυὸ ἔννοιες πού, ἀλοίμονο, συχνὰ συγχέονται στὴν ἀνθρώπινη ζωή.

Ζῆλος, ὅπως φωτίζει αὐτὴ τὴν ἔννοια ἡ Γραφὴ μὲ τὸν βίον καὶ τὴ διδασκαλία τῶν ἀγίων τῆς προσώπων, εἶναι ἡ φωτιὰ τοῦ θεοῦ ἔρωτα μέσα στὴν καρδιά. Ἡ ἀκόρεστη τάση στὸ νὰ δοξάζεται ὁ Θεός. Ἡ περιφρόνηση κάθε προσκόμματος. Ἡ ἀφοβία μπροστὰ σὲ κάθε θλίψη πού ἔρχεται νὰ πτοήσει τὴν ἀρετή. Ἡ ἀνάλωση μέσα στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας του, κατὰ τὸ «ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεται με» (Ἰω. β' 17).

Αὐτὸν τὸν ζῆλο εἶχαν ὁ Ἀβραάμ, ὁ Μωϋσῆς, ὁ Δαβίδ, ὁ Σαμουὴλ, οἱ Κριτὲς τοῦ περιούσιου ἔθνους, ὁ Ἠλίας καὶ οἱ ἄλλοι Προφῆτες, οἱ Μακκαβαῖοι, ὁ Τίμιος Πρόδρομος, οἱ Ἀπόστολοι καὶ ὅλοι ὅσοι προβάλλονται ἀπὸ τὴ Γραφὴ σὰν καρδιᾶς φλογισμένες ἀπὸ τὴ μεγάλη πίστη, καθὼς καὶ τὴ μεγάλη ἀγάπη.

Ὁ φανατισμός εἶναι μιὰ ἐκτρωματικὴ ἔκδοση τοῦ ζήλου, ἕνας ζῆλος «οὐ κατ' ἐπίγνωσιν», κατὰ τὸν Παῦλο (Ρωμ. 1' 2). Εἶναι μιὰ πίστη ὄχι ἀνοιχτομάτα καὶ φωτισμένη. Μιὰ ψυχικὴ κατάσταση πού τὴν συνδουλίζει ὁ Σατανᾶς, «μετεσχηματισμένος εἰς ἄγγελον φωτός», πάλι κατὰ τὸν Παῦλο (Β' Κορ. 11' 14). Ὑπηρετεῖ, χάρη δῆθεν τῆς θρησκείας, ὅλα ἢ πολλὰ ἀπ' ὅσα ἀντιστρατεύονται στὸ πνεῦμα τῆς.

Ἡ ψυχὴ πού ἔπεσε θῦμα φανατισμοῦ, εἶναι μιὰ τραγικὴ γελοιογραφία τῆς ἀγιότητος. Μιὰ παραμόρφωσή τῆς, σωστὸ τερατούργημα.

Ὁ φανατικὸς πιστεύει ἀκλόνητα πὼς εἶναι σκεῦος τῆς θείας Χάρης. Ἔχει, ἀσυνείδητα, ἀνύποπτα, τὴν ἰδέα πὼς ἐργάζεται ἢ ἀγωνίζεται γιὰ τὸν Κύριο. Ἀλλά, ἐξ αἰτίας δικῆς του, ἡ βασιλεία τοῦ Κυρίου, ἀντὶ νὰ ἀπλώνεται στὴ γῆ, δὲν προχωρεῖ. Γιατί, ὅπως τὴν ἐμφανίζει μέσ' ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ του ὁ φανατικὸς, ἀλλοιωμένη φριχτά, ἀπθωεῖ τοὺς ἀνθρώπους, ἀντὶ νὰ τοὺς ἐλκύη.

Ἐνα μέρος τῆς ἀπιστίας πού δέρνει τὸν κόσμον ἀπέναντι στοῦ Εὐαγγέλιου, δὲν ὀφείλεται στοὺς διώκτες του, σ' αὐτοὺς πού τὸ πολέμησαν μὲ τὶς ἀντίθεες ἰδέες τους, ἀλλὰ στοὺς κακοὺς ἐρμηνευτὲς του καὶ ὑπερασπιστὲς του, στοὺς φανατικούς. Καὶ γι' αὐτούς, «βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσιν» (Ρωμ. β' 24). Ἀπὸ τὴν παρουσία τους ἐξηγεῖται γιὰτὶ ὁ χριστιανισμὸς διαβάλλεται καὶ στομῶνεται τὸ κήρυγμά του. Γιὰτὶ οἱ μεγάλες μᾶζες στέκονται ψυχρὲς ἀπέναντί του.

Ἡ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας βρίθκει ἀπὸ γεγονότα πού τὸ ἀποδείχνουν. Ἀπὸ τὰ ἐρωθινὰ τῆς χρόνια ὡς σήμερα, ὁ φανατισμὸς κάνει τὸν «ῥαῖον κάλλει παρὰ πάντας βροτούς», τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ἀποκρουστικὸ στὰ μάτια πολλῶν. Καί, ἀντὶ νὰ πᾶντωνται οἱ ψυχὲς στὴ σαγήνη τοῦ λόγου του, χάνονται στὰ βάθη μιᾶς φριχτῆς ἄγνοιας.

Ὁ φανατικὸς εἶναι ἕνας κακοποιός, πού ἀγνοεῖ τὴν ὁμορφιὰ τῶν ἀρετῶν καὶ γι' αὐτὸ τὶς ἐρμηνεύει στὴ ζωὴ του μὲ ἄσχημους τρόπους. Τὶς ἀναρεῖ μὲ πράξεις ἀντίθετες πρὸς ὅ,τι οἱ ἀρετὲς ἐμπνέουν.

Δὲν ἔχει διάκριση, αὐτὸ τὸ φωτεινὸ ἰδίωμα πού οἱ Πατέρες ὕμνησαν. Δὲν ξέρει νὰ ξεχωρίζη τί, σὲ κάθε περίπτωσι, θέλει ὁ Θεὸς ἀπ' αὐτόν. Εἶναι μονομερῆς, θυοιάζοντας τὸ πολύτιμο καὶ ἀγαθὸ στὸ φθηνὸ καὶ τὸ κακό. Ἡ κρίση του δουλεύει μὲ παρωπίδες. Ἡ αὔρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δὲν περνᾷ μέσα του. Μακριὰ του, ἡ πραότης, ἡ στοργή, ἡ εὐσπλαχνία, τὰ χαρίσματα τοῦ Παρακλήτου, πού κάνουν τὸν ἄνθρωπο ἡμερο, πού κάνουν τὸν ἄνθρωπο ἀληθινὰ πρόβατο τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀκαμψία καὶ ἡ «ἀκωκὴ» κάθε του ἐκδήλωσης τὸν καθιστοῦν κατ' ἐξοχίαν ἀντικοινωνικὸ, δηλαδὴ ἀντεκκλησιαστικὸ ὄν. Γι' αὐτὸ, συνήθως, ὅπου ὁ φανατισμὸς, ἐκεῖ καὶ τὰ σχίσματα καὶ οἱ αἵρέσεις.

Γιὰ τὴν Ψυχολογία πολλὰ ἀπὸ τὰ φαινόμενα τοῦ φανατισμοῦ εἶναι ἀπτὰ καὶ γνωστὲς οἱ διαδικασίες τους μέσα στὴ συνείδηση καί, πρὸ παντός, μέσα στὸ ὑποσυνείδητο. Ἀλλὰ, ἀνάμεσά τους, μιὰ εἶναι ἡ κύρια πηγὴ ὅλων ὅσων συναποτελοῦν τὸν φανατισμὸ: ἡ ἐγωπάθεια. Ἀναμφίβολα, ἐσφορικὴ αἰτία.

Μπορεῖ ὁ φανατικὸς νὰ θαρρῆ ὅτι ὑπακούει σὲ ἰδανικὰ ὑψηλά, ὅτι προσφέρει τὸν ἑαυτὸ του σὲ μιὰ ἀγαθὴ οἰκονομία,

πὸ ἀφορᾶ στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Πραγματικὰ ὅμως, τίποτε δὲν ἀκούει καὶ τίποτε δὲν ὑπηρετεῖ ἔξω ἀπὸ τὸ ἐγὼ του. Εἶναι στεγνὸς ἀπὸ τοὺς χυμοὺς τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Ξέρακας σωστὸς ὁ ἐσωτερικὸς του κόσμος. Ἐνανθὴ ἔρημος.

Εἶναι θαυμαστὸ πρᾶγμα πῶς ἡ Ἐκκλησία κατορθώνει νὰ ἐπιβιώνη μέσ' ἀπὸ τόσα καὶ τόσα δεινὰ πὸ τῇ βρίσκουν. Ἄλλὰ τὸ πῶς θαυμαστὸ εἶναι ἀναμφίβολα πῶς σώζεται κάθε φορὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ λύμη πὸ εἶναι οἱ φανατικοί.

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

== Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α ==

Κ. Γ. Μπὸνη, Καθ. τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Συμπόσιον Πατέρων. Πρὸς Ἐφεσίους Ἰγνάτιος. — **Ἐπίκαιρα**. — **Εὐαγ. Δ. Θεοδώρου**, Καθ. τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Ἡ Ἀνανέωσις τοῦ Ἐορτολογίου. — **Μητροπ. Περιστερίου Ἀλεξάνδρου**, Ὁ Ἅγιος Χριστόδουλος. — **Μητροπ. Δράμας Διονυσίου**, Ἄν ὑπάρχη Θεός... — **Ι. Κ.**, Ὑποκειμενικὴ ἐπιείκεια. — **Πρωτ. Γεωργίου Δ. Μεταλληνῶ**, Τὸ Κοινωνικὸ Μήνυμα τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου στὴν ἐποχὴ μας. — **Πρωτ. Δημητρίου Ὁδ. Νίκου**, Ἡ Ποιμαντικὴ Συνομιλία ὡς μέσον θεραπείας εἰς τὴν Σωφρονιστικὴν Ἀγωγὴν καὶ μεταχείρισιν τῶν κρατουμένων. — **Ἡλία Δ. Μπάκου**, Ἀντιδράσεις καὶ κρίσεις κατὰ βιβλιαρίου. — **Διάφοροι δραστηριότητες**. — **Φ.**, Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὰς, κανονικὰς καὶ ἄλλας ἀπορίες. — **Βασ. Μουστάκη**, Οἱ φανατικοί.

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἰασιῶ 1, Ἀθῆνα 140. Προϊστάμ. Τυπογρ. Ἰωάννης Μιχαήλ. Ἀναστασία 3 Ζωγράφου. Τηλ. 787978.
